

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧОРТКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕСУ
Кафедра обліку і аудиту ЧПБ

Гусєва Галина Ігорівна

**ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ Й
КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 8.03050901 “Облік і аудит”

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Студентка групи ОПзм-51

Г. І. Гусєва

Науковий керівник:

к.е.н., доц. Н.Р. Домбровська

Робота допущена до захисту

“__” _____ 2013 р.

В.о. зав. кафедри

д.е.н, професор П.Я. Хомин

ЧОРТКІВ – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ.....	7
1.1. Підстави виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості: нормативно-правовий аспект.....	7
1.2. Економічна сутність дебіторської та кредиторської заборгованості.....	18
1.3. Класифікація заборгованості згідно національних стандартів.....	27
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ Й КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	37
2.1. Організація обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”.....	37
2.2. Особливості обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві.....	47
2.3. Напрями удосконалення обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами в умовах комп’ютерних технологій.....	58
Висновки до розділу 2.....	67
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ І АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ ТА КРЕДИТОРАМИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	68
3.1. Аналіз та оцінка стану дебіторсько-кредиторської заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”.....	68
3.2. Організація внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості.....	79
3.3. Напрями удосконалення аудиту операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства.....	88
Висновки до розділу 3.....	97
ВИСНОВКИ.....	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	102
ДОДАТКИ.....	111

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансове середовище зумовлює функціонування та взаємодіє з системою розрахунків, яка опосередковує фінансово-господарську діяльність. Розрахунки, маючи постійно діючий, динамічний характер, потребують певних управлінських впливів, що виробляються в системі фінансового менеджменту на основі переробки чисельних потоків різноманітної економічної інформації, провідна роль у загальній сукупності якої належить обліковій інформації.

Такі важливі фінансові показники як платоспроможність та ліквідність обчислюються, виходячи з облікових даних про заборгованість за розрахунками та характеризують фінансовий стан підприємств, впливають на рівень їхньої інвестиційної привабливості, кредитоспроможності, загальної рентабельності діяльності. В Україні сучасний стан не можна назвати позитивним: оборотні кошти не іммобілізовані в запасах товарно-матеріальних цінностей, а зосереджені майже на 60 % в дебіторській заборгованості, також в структурі пасиву балансу половина джерел є залученими. З цього можна дійти висновку, що незабезпеченість підприємств власними оборотними коштами викликана недоліками в управлінні заборгованістю, як дебіторською, так і кредиторською. Окрім того, статистичні дані свідчать про те, що ця заборгованість характеризується, в свою чергу, достатньо високим рівнем питомої ваги простроченої заборгованості. Подолати такий стан можна за умов впровадження на підприємствах ефективної системи управління фінансами і, зокрема, управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Дослідженню проблем обліку та аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, таких як С.Л. Береза, М.Д. Білик, О.С.Бородкін, Ф.Ф.Бутинець, О.М.Кияшко, В.М. Костюченко, В.В. Ковалев, І.В. Орлов, В.С. Рудницький, В.В.Сопко, П.Я.Хомин, Ю.Д.Чацкіс та інші.

Разом з тим, вивчення наукових праць та практика господарської

діяльності свідчать про те, що деякі з теоретичних положень відносно трактування розрахунків, заборгованості та зобов'язань є дискусійними, а ряд важливих аспектів їхньої організації, оцінки та методики обліку потребують удосконалення. У зв'язку з цим вибір теми дослідження та його цільова спрямованість є достатньо актуальними.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження організаційно-методичних аспектів обліку розрахунків підприємств з дебіторами та кредиторами, розробка науково обґрунтованих рекомендацій відносно раціоналізації інформаційного забезпечення для управління ними через узагальнення теоретичних положень щодо представлення розрахунків як системи.

Відповідно до цільової спрямованості роботи на дослідження поставлено такі завдання:

- дослідити підстави виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості в системі нормативно-правового регулювання;
- узагальнити теоретичні положення щодо економічної сутності заборгованості підприємства;
- розглянути класифікацію заборгованості згідно національних стандартів;
- проаналізувати організацію обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”;
- дослідити особливості обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві;
- окреслити напрями удосконалення обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами в умовах комп’ютерних технологій;
- провести аналіз стану дебіторсько-кредиторської заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”;
- дослідити організацію внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві;
- окреслити напрями удосконалення аудиту операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства.

Об'єктом дослідження є система обліково-аналітичного забезпечення в управлінні дебіторською та кредиторською заборгованістю ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”.

Предметом дослідження є організація та методика обліку розрахунків суб'єктів господарювання з дебіторами та кредиторами.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано як загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, конкретизація), так і емпіричні (документування, розрахунково-аналітичні та балансово-звітні прийоми). Окрім того, застосовано методи теоретичного узагальнення і порівняння – для розкриття економічного змісту дебіторської та кредиторської заборгованості; комплексного і системного підходів – для дослідження якості обліку заборгованості та розроблення методичного підходу до класифікації в системі управління підприємством; методи формалізації – для розробки концептуальних основ обліку і аудиту заборгованості в системі управління підприємством; абстрактно-логічні – для формулювання теоретичних висновків і узагальнень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення методики обліку розрахунків та організації їхньої системи.

У процесі дослідження отримано наступні наукові результати:

- досліджено підстави виникнення заборгованості в системі нормативно-правового регулювання з метою виділення напрямів боргових зобов'язань заборгованості по розрахунках між підприємствами на кредиторську і дебіторську заборгованості;
- узагальнено теоретичні положення щодо економічної сутності дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства;
- проведено детальну класифікацію заборгованості для використання визначених таким чином видів заборгованості при побудові рахунків для обліку розрахунків;

- проаналізовано організацію обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” та вказано на недоліки в обліковій практиці підприємства;
- досліджено особливості обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві, що сприяє підвищенню інформативної функції бухгалтерського обліку;
- критично проаналізовано облік дебіторської та кредиторської заборгованості в умовах застосування комп’ютерних інформаційних систем та розроблено пропозиції щодо його удосконалення;
- проведено аналіз та оцінку стану дебіторсько-кредиторської заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” та обґрунтовано відповідні висновки;
- досліджено організацію внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві;
- окреслено напрями удосконалення аудиту операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства.

Практичне значення результатів дослідження полягає в обґрунтуванні методичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку і аудиту заборгованості в системі управління підприємством. Результати дипломного дослідження впроваджено в господарську практику ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, апробовано на студентській науково-практичній конференції “Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством” (м. Чортків, 9 – 10 квітня 2013 р.).

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 99 сторінках друкованого тексту. Робота містить 16 таблиць, 12 рисунків, 7 додатків. Список використаних джерел складається зі 90 найменувань, поданих на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Підстави виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості: нормативно-правовий аспект

Взаємовідносини між підприємствами, організаціями і установами, а також між ними і населенням, що зумовлені дією ринку, мають характер грошових розрахунків. Ці взаємовідносини ґрунтуються на використанні грошей у їх функціях – коштів обігу і коштів платежу. При цьому підприємство водночас є постачальником для одних і покупцем для інших.

У ринковій економіці заборгованість покупців за готову продукцію та товари підприємства є звичайним явищем. Це – комерційні кредити, іншими словами – розстрочки платежів в часі, які сприяють збільшенню обсягів торгівлі, прискоренню оборотності товарів. Вигідні для покупців умови комерційного кредиту – гарантований спосіб підтримувати стійкий попит на продукцію підприємства. Як переконує досвід українських підприємств, що ведуть успішний бізнес, і більшості західних фірм, дебіторська заборгованість у їхніх активах становить 20–21%. Цей показник (обсяг кредитного продажу) є одним з двох основних чинників, що визначає загальну суму неоплачених рахунків за дебіторською заборгованістю в будь-який період. Другим чинником є середня тривалість часу, що минув від моменту продажу до моменту інкасації. І хоча кредити найчастіше надаються платоспроможним покупцям, частина боргів, залишається неоплаченою. Їх доводиться покривати частиною прибутку підприємства, а також створювати резервні фонди на покриття сумнівних боргів. Це призводить до виникнення неминучих витрат комерційного кредиту, які несуть підприємства.

Щодо кредиторської заборгованості, то вона, виходячи з балансового рівняння: $\text{Актив} = \text{Власний капітал} + \text{Зобов'язання}$, виступає однією із частин залученого капіталу підприємства. Таким чином, дебіторська заборгованість –

вилучення коштів з підприємства, кредиторська – залучення коштів до господарського обороту підприємства.

Дебіторська заборгованість в організації бухгалтерського обліку відображається як наслідок цивільних зобов'язань, що виникають в результаті визначеної угоди. Угода, оформлена, як правило, договором, представляє собою визначену дію суб'єктів, які беруть в ній участь (юридичних чи фізичних осіб), результатом чого є виникнення товарних і грошових зобов'язань [6, с. 32].

У бухгалтерському обліку поняття “зобов'язання” є більш вузьким, ніж в цивільному законодавстві. Згідно із Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [71] зобов'язання визначено як заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди. Обліку підлягають не всі зобов'язання, активним чи пасивним учасником яких виступає підприємство (суб'єкт обліку), а тільки ті з них, які впливають з виконання укладених нею договорів або здійснених дій, а також з якими фінансове право пов'язує виникнення зобов'язань по внесенню платежів до бюджету та відповідних позабюджетних організацій. Наприклад, укладений договір до часткового або повного його виконання, тобто до передачі майна, виконання робіт, надання послуг, сплати грошей, передачі боргу, анулювання боргу тощо залишається наміром здійснити певні господарські операції. Він не підтверджує факт здійснення господарських операцій, а тому і не відображається в бухгалтерському обліку. Враховується тільки виконання договору та виникнення зобов'язання по його оплаті [11, с. 26].

Загальним правилом є те, що зобов'язання реєструються в обліку тільки тоді, коли по них виникає заборгованість. Зобов'язання, які підлягають виконанню в майбутньому, не є заборгованістю і не відображаються в обліку [33, с. 15]. Звідси, в Законі термінами “майно” і “зобов'язання” визначаються групи об'єктів бухгалтерського обліку, що традиційно виділяються, – засоби

підприємства (його активи) і джерела їх утворення (його пасиви) [71]. Те ж саме визначає П(С)БО 11 “Зобов’язання”, в якому наводиться порядок формування та відображення в звітності інформації про зобов’язання. Це дуже важливе визначення, яке пов’язує в єдине ціле поняття можливості, зобов’язання і затрат [64].

На відміну від об’єктивних передумов існування дебіторсько-кредиторської заборгованості, її економічний зміст складають юридичні підстави. Тому слід розрізняти правове і бухгалтерське поняття категорії “зобов’язання”. Правове поняття зобов’язання дещо ширше від бухгалтерського. В Юридичному словнику зобов’язання розглядаються як цивільно-правові відносини, в силу яких одна сторона (боржник) зобов’язана здійснити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію або утриматися від неї, а кредитор, в свою чергу, має право вимагати від боржника виконання цього зобов’язання. Зобов’язання також розглядаються як вид цивільно-правових відносин [88, с. 211].

У бухгалтерському обліку відображення знаходять лише ті зобов’язання, що виникають в результаті розрахунків між підприємствами, і ті, які призводять в майбутньому до зменшення економічних вигід і можуть бути достовірно визначені. Ці зобов’язання виникають в результаті здійснення підприємством різноманітних угод і є юридичною підставою для наступних платежів за товари або надані послуги. Дійсно, якщо розглянути традиційне бухгалтерське рівняння: $\text{Активи} = \text{Капітал} + \text{Зобов’язання}$, то можна дійти до висновку, що зобов’язання – це та частина активів, яку ми втрачаємо в певний момент часу у майбутньому. Відповідно їх відображення в обліку відбувається через систему подвійного запису – фундаментального методу бухгалтерського обліку, адже в угодах завжди є боржник і кредитор (Дебет та Кредит).

Отже, якщо розглянути зобов’язання з точки зору бухгалтерського рівняння, то зміст його дещо розшириться. Таким чином, можна відмітити, що та частина пасиву балансу, яка не є капіталом, є зобов’язанням.

Переважно зобов'язання пов'язані з поверненням боргу, виконанням робіт та послуг, передачею майнових цінностей, збереженням власності, сплатою грошових коштів, постачанням товарів, тому зміст зобов'язання в бухгалтерському обліку ми вбачаємо в наступному (рис. 1.1):

Рис. 1.1. Зміст зобов'язання в бухгалтерському обліку

Поняття зобов'язань має декілька складових: суб'єкти зобов'язання, правовідносини між суб'єктами, зміст та підстави зобов'язання. Тобто структура зобов'язань можна представити так, як це проілюстровано на рис. 1.2.

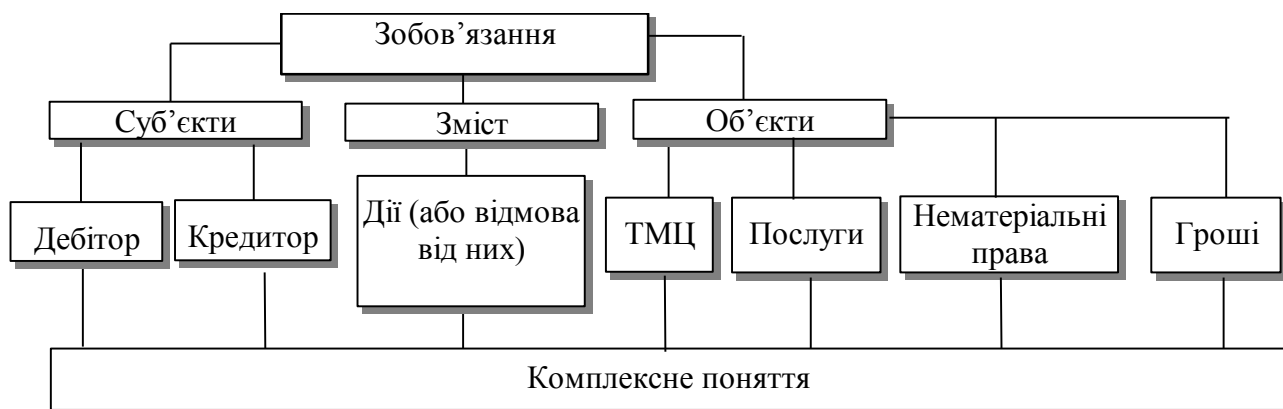

Рис. 1.2. Структура зобов'язань в бухгалтерському обліку

Вказані складові важливо розглянути для розуміння зобов'язань і сутності дебіторсько-кредиторської заборгованості. Юридичні факти, з моментом настання яких закон пов'язує виникнення зобов'язань, називаються підставами виникнення зобов'язань (рис. 1.3).

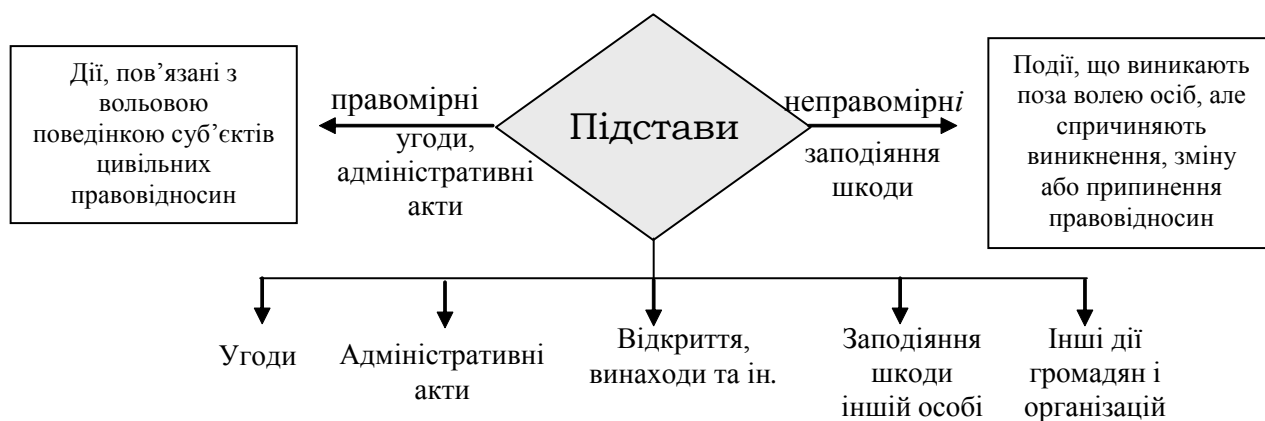

Рис. 1.3. Підстави виникнення зобов'язань

Найпоширенішою юридичною підставою виникнення зобов'язань є угоди. Вони можуть бути односторонніми, двосторонніми та багатосторонніми. Двосторонніми або багатосторонніми угодами є договори.

Форми та порядок розрахунків між ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” та іншими підприємствами визначаються в господарських договорах. Це найбільш розповсюджена основа виникнення зобов'язань, основна форма реалізації товарно-грошових відносин в ринковій економіці. Всі розрахунки, що здійснюються на підставі укладених договорів, відносяться до розрахунків з комерційних операцій (угод), в результаті яких партнери очікують одержати прибуток. Окрім цих розрахунків, здійснюються операції некомерційного характеру без укладання договорів, на які не поширюється дія строків позовної давності [86, с. 43].

Договір зобов'язує одну сторону – кредитора – надати визначені цінності або виконати роботи, послуги (товарна частина угоди), а другу сторону – дебітора – оплатити у строки, встановлені договором, виконання зобов'язання першою стороною.

Правовідносини ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, що виникають при укладанні та виконанні договору купівлі-продажу, регулюються главою 20 Цивільного кодексу України (далі – ЦК). За договором купівлі-продажу продавець зобов'язується передати майно у власність покупцю, а покупець зобов'язується прийняти майно та сплатити за нього визначену в договорі суму. Загальною вимогою, що висувається для фізичних та юридичних

осіб, які вступають в цивільно-правові відносини, і є одним із основоположних принципів цивільного права, – є необхідність виконувати зобов'язання належним чином, у встановлений строк та відповідно до вказівок закону або договору, а за їх відсутності – відповідно до вимог, що зазвичай виставляються [24, с. 32].

Однією з важливих умов виконання зобов'язання є недопустимість односторонньої відмови від виконання зобов'язання та одностороння зміна умов договору. Винятки з цього правила можуть встановлюватись лише законодавством [24, с. 32].

Суб'єктом зобов'язання виступає будь-яка юридична чи фізична особа. Часто сторону, яка має право вимагати від іншої сторони виконання певної дії, називають кредитором, а сторону, яка зобов'язана виконати вимогу кредитора, – боржником [22, с.14].

В Юридичному словнику боржником визнається сторона в зобов'язаннях, що зобов'язана здійснити на користь іншої сторони – кредитора – певну дію (передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо) або утриматись від певної дії [88, с. 93]. У зобов'язанні може бути декілька боржників.

У Законі України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” кредитором визнається юридична або фізична особа, яка має у встановленому порядку підтвержені документами вимоги щодо грошових зобов'язань (зобов'язань боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору) боржника.

Отже, якщо розглядати підстави виникнення зобов'язань, то можна зробити висновок, що зобов'язання для однієї сторони виступає дебіторською заборгованістю, а для іншої – кредиторською. Тобто, за напрямками боргових зобов'язань (суб'єктами) заборгованість по розрахунках між підприємствами (що впливають із виконання (невиконання) зобов'язань) поділяють на кредиторську і дебіторську.

Дебіторська заборгованість виступає як заборгованість інших підприємств або окремих осіб за платежами даному підприємству,

кредиторська – суми заборгованості даного підприємства іншим підприємствам і окремим особам.

Зобов'язання виникають в результаті здійснення підприємством будь-яких операцій і є юридичною підставою для наступних платежів за товари або надані послуги. Зобов'язання реєструється в обліку тільки тоді, коли виникає заборгованість по них. Тобто, в процесі розрахунків нерідко виникає дебіторська заборгованість, а також заборгованість перед кредиторами. Тому важливий взаємозв'язок між категоріями “розрахунки”, “зобов'язання”, “заборгованість”, який проілюстровано у додатку А.

Між кредиторською і дебіторською заборгованістю є багато спільного і відмінного. Спільним є те, що обидва види заборгованості ґрунтуються на розриві в часі між товарною угодою і її оплатою і, таким чином, базуються на функції грошей як засобу платежу. Відмінність між ними впливає з особливостей функціонування цих видів заборгованості.

Сплативши за товар, покупець погашає свою кредиторську заборгованість, а дебіторська заборгованість відповідно залишається непогашеною до моменту надходження грошових коштів на банківський рахунок постачальника. Звідси – відмінність в часі існування обох видів заборгованості.

У дебіторсько-кредиторській заборгованості протиріччя роздвоюються. З одного боку, з приводу своєчасності платежів систематично виникають протиріччя між підприємствами-постачальниками та підприємствами-покупцями. З іншого боку, підприємства-покупці, залучаючи кредиторські кошти до свого обігу, намагаються не погіршувати відносини з потрібними підприємствами-постачальниками. Загалом, функція дебіторсько-кредиторської заборгованості полягає в добровільному (при термінових розрахунках) та насильницькому (при прострочених розрахунках) перерозподілі обігових коштів в господарстві.

Сучасна статистика недостатньо чітко показує перерозподіл коштів не тільки внаслідок природних відмінностей дебіторської та кредиторської заборгованості. В основному, статистично в дебіторській заборгованості

відображено показники розрахункових відносин господарюючих суб'єктів, а до кредиторської заборгованості, крім цих показників, включена заборгованість по платежах до бюджету і по оплаті праці працівників підприємства.

У той же час кредиторська заборгованість одного економічного суб'єкта є дебіторською заборгованістю іншого, з чого випливає, що їх алгебраїчна сума для всієї економіки повинна була б дорівнювати нулю. Однак, кредиторська заборгованість підприємств є більшою, ніж дебіторська, з наступних причин:

- дебіторська заборгованість враховується за повною виробничою собівартістю, тобто без врахування прибутку та ПДВ. Кредиторська заборгованість враховується за цінами споживання плюс ПДВ, тобто за повною ринковою ціною;

- кредиторська заборгованість також включає заборгованість перед бюджетом, фондами соціального страхування та заборгованість по заробітній платі;

- в складі кредиторської заборгованості також відображається заборгованість суб'єктів господарювання за банківськими позиками;

- в існуючій статистиці не відображається адресність перерозподілених оборотних коштів.

Різниця між дебіторською та кредиторською заборгованістю представляє собою чисту заборгованість. У загальному вигляді залежність між об'єктами кредиторської та дебіторської заборгованості можна представити формулою:

$$КЗ = ДЗ + ЗПБ - ЗБП + ЗЗП + ПМО,$$

де: КЗ – кредиторська заборгованість;

ДЗ – дебіторська заборгованість;

ЗПБ – заборгованість підприємств перед бюджетом та позабюджетними фондами;

ЗБП – заборгованість бюджету підприємствам;

ЗЗП – заборгованість по заробітній платі по небюджетних організаціях;

ПМО – поправка на метод обліку дебіторської заборгованості.

Наші дослідження на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” показали, що виникнення дебіторської заборгованості обумовлено діючою системою розрахунків за продукцію, товари і послуги. Оскільки продукція (товари, роботи, послуги), як правило, оплачується за безготівковим розрахунком, то на практиці нерідко виникає тимчасовий розрив між відвантаженням товарів покупцю та їх оплатою, а також при взаємовідносинах підприємства зі своїми працівниками, бюджетом, іншими підприємствами.

Дебіторська заборгованість виникає на певній стадії операційного циклу підприємства, в тому числі і на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, тобто у період повного обороту інвестованих в оборотні активи грошових коштів. Процес цього обороту проілюстровано на рис. 1.4.

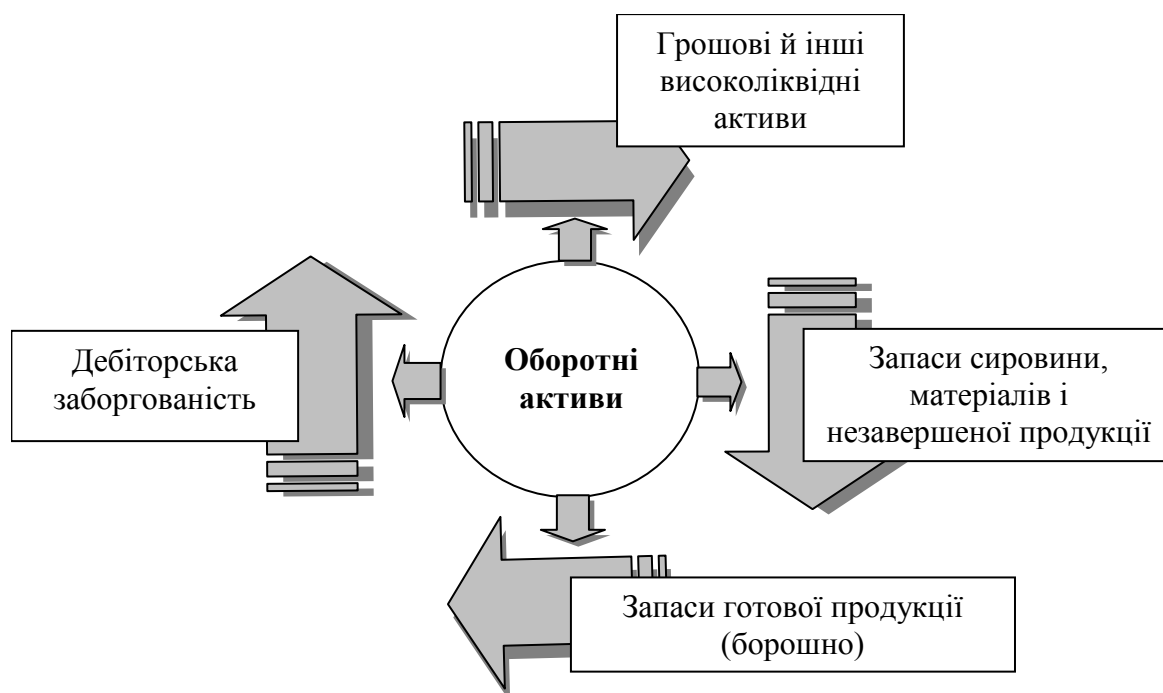

Рис. 1.4. Рух оборотних активів в процесі операційного циклу на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Як видно з рис. 1.4., рух оборотних активів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” в процесі операційного (виробничо-комерційного) циклу проходить чотири основні стадії, послідовно змінюючи свої форми.

На першій стадії грошові активи використовуються для придбання сировини і матеріалів, тобто запасів матеріальних оборотних активів.

На другій стадії запаси матеріальних оборотних активів інвестуються у виробництво, зокрема виробництво борошна вищого гатунку, борошна першого гатунку, борошна другого гатунку, крупи манної.

На третій стадії запаси готової продукції реалізуються споживачам і до моменту надходження їх оплати перетворюються на дебіторську заборгованість.

На четвертій стадії інкасова (тобто оплачена) дебіторська заборгованість знову перетворюється на грошові активи (частина яких до їх виробничого використання може зберігатися у формі високоліквідних короткострокових фінансових вкладень).

Важливою характеристикою операційного (виробничо-комерційного) циклу, що суттєво впливає на обсяг, структуру та ефективність використання оборотних активів, є його тривалість. Вона включає період часу від моменту витрачання підприємством грошових коштів на придбання запасів матеріальних оборотних активів до надходження коштів від дебіторів за реалізовану продукцію.

Низька платоспроможність підприємств викликає створення великих обсягів дебіторської заборгованості на балансі виробників. На нашу думку, до виникнення дебіторської заборгованості призводять не тільки економічні передумови, але й неналежна організація бухгалтерського обліку на підприємстві. Деталізовано ці причини наведено у додатку Б.

Однією з необхідних умов дотримання зобов'язань по договорах і одним з об'єктів взаємного контролю підприємств є своєчасність розрахунків. Договірні відносини між двома підприємствами передбачають не тільки своєчасність розрахунків, але і передусім відповідні зобов'язання відносно номенклатури та якості продукції, що постачається, цін, строків поставки тощо [86, с. 52].

У деяких випадках суб'єкти господарювання, маючи дебіторську заборгованість по розрахунках з покупцями, і одночасно кредиторську заборгованість за одержані від них товарно-матеріальні цінності, не здійснюють необхідного в таких випадках взаємозаліку або проводять його у більш пізні

звітні періоди. Особливо це характерно для великих і середніх підприємств з розгалуженою структурою бухгалтерської служби. Як результат, при використанні методу визнання прибутку на момент оплати занижується реалізація, викривляються фінансові результати, що призводить до недоплат до бюджету відповідних податків і неподаткових платежів.

Такі дії можуть розглядатися контрольними органами як свідоме ухилення від оподаткування з усіма відповідними наслідками. Аналогічним чином, з причини неузгодженості дій служб постачання, збуту і бухгалтерії, не забезпечується своєчасний зв'язок розрахунків з покупцями і постачальниками з відображенням виручки на рахунках обліку реалізації при здійсненні розрахунків через третіх осіб.

Таким чином ми прийшли до висновку, що підставами виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості є не тільки економічні передумови, але й неналежна організація бухгалтерського обліку на підприємстві.

Отже, розрахунки між підприємствами та організаціями є однією з необхідних складових розширеного відтворення. Вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову, і навпаки. Розрахунки ґрунтуються на економічній базі кругообігу коштів в процесі виробництва і є суспільним визнанням того, що вони виступають як система економічних відносин між підприємствами.

Якщо розглядати підстави виникнення зобов'язань, то можна зробити висновок, що зобов'язання для однієї сторони виступає дебіторською заборгованістю, а для іншої – кредиторською. Тобто, за напрямами боргових зобов'язань (суб'єктами) заборгованість по розрахунках між підприємствами (що впливають із виконання (невиконання) зобов'язань) поділяють на кредиторську і дебіторську.

Дебіторська заборгованість виступає як заборгованість інших підприємств або окремих осіб за платежами даному підприємству, кредиторська – суми заборгованості даного підприємства іншим підприємствам і окремим особам.

1.2. Економічна сутність дебіторської та кредиторської заборгованості

Будь-яке наукове дослідження починається з уточнення понять. Основними поняттями, на яких ми зупинимось, є “кредиторська заборгованість”, “дебіторська заборгованість” та “зобов’язання”.

У вітчизняних наукових джерелах науковці по-різному трактують дебіторську заборгованість. Так, наприклад, А.М. Мороз визначає дебіторську заборгованість як суму боргів, що належать підприємству, організації, установі від юридичних осіб, і виникають в процесі господарської діяльності підприємств, організацій, установ [4, с. 52].

А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т.С. Смовженко дають таке визначення: дебіторська заборгованість – це заборгованість юридичних або фізичних осіб, що виникла в процесі господарської діяльності певного підприємства, організації чи установи [25, с. 73]. В. Г. Золотогоров дебіторську заборгованість визначає як суму боргів, які належать підприємству, організації, установі, підприємцю від фізичних або юридичних осіб в результаті господарських відносин з ними. В.Г. Макаров і М. С. Белоусов згідно зі своєю класифікацією називають дебіторську заборгованість коштами в розрахунках [46, с. 26].

За В. Г. Макаровим та М. З. Белоусовим, кошти в розрахунках представляють собою борги інших підприємств або осіб даному підприємству (наприклад, заборгованість покупців, що виникла у зв’язку з тим, що розрахунок за готову продукцію відбувається згідно з діючими правилами через відповідний строк після прийняття продукції). Сюди ж відносяться розрахунки з працівниками підприємства по грошових сумах, що видані їм під звіт для здійснення відповідних витрат. По закінченню доручення працівник (підзвітна особа) повинна надавати звіт про витрачання отриманої суми, а кошти, що залишилися, повернути до каси. Такі розрахунки називаються розрахунками з підзвітними особами [46, с. 28]. Місце дебіторської заборгованості у розрахунках підприємства на думку цих вчених унаочнено на рис. 1.5.

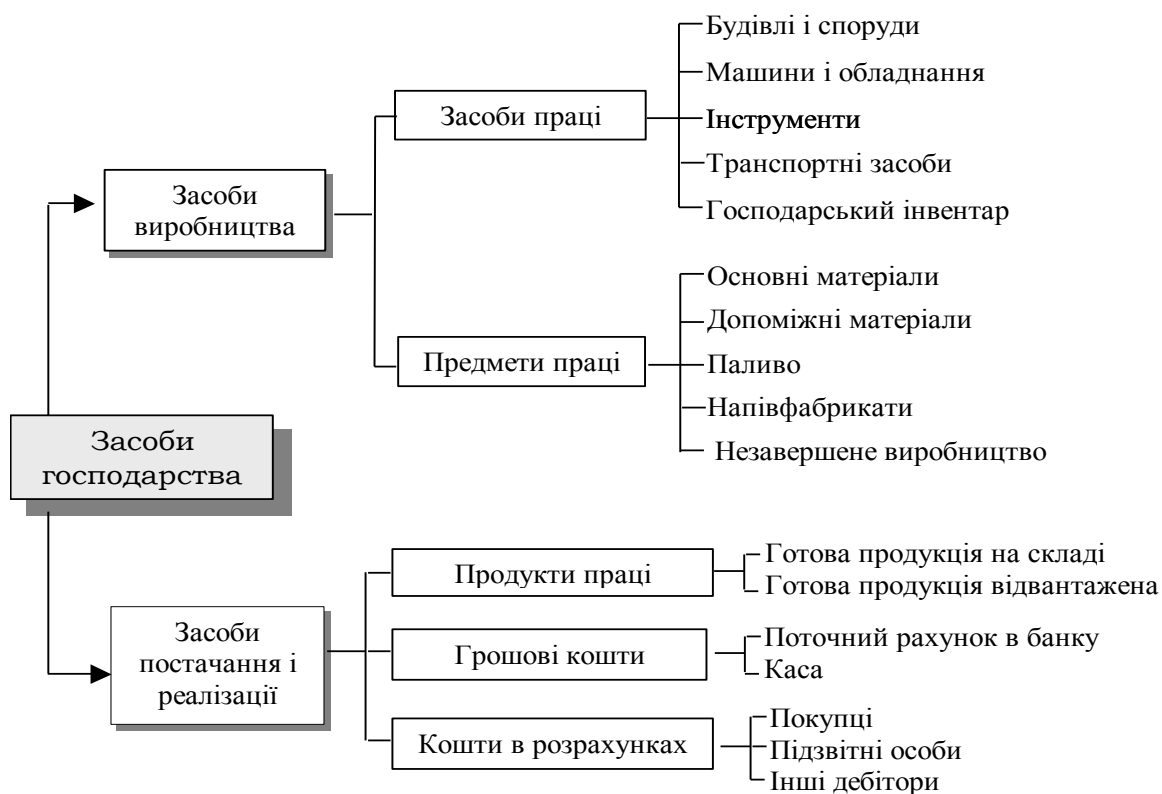

Рис. 1.5. Класифікація засобів підприємства

Провівши моніторинг визначення дебіторської заборгованості різних наукових кіл, ми прийшли до висновку, що їх погляди на дане питання можна умовно поділити на три групи.

До першої групи відносяться автори, які вважають, що дебіторська заборгованість – це рахунки розрахунків з покупцями і замовниками, не оплачені у встановленому порядку. До другої групи відносяться науковці, які вважають, що дебіторська заборгованість – це заборгованість інших підприємств та осіб нашому підприємству. Третя група вчених, думку яких ми підтримуємо, вважає дебіторську заборгованість коштами в розрахунках, тобто коштами даного підприємства, що тимчасово знаходяться у інших підприємств або осіб і належать по закінченню відповідного терміну до повернення даному підприємству.

Поняття кредиторської заборгованості. Вчені по-різному розуміють поняття “кредиторська заборгованість” і часто ототожнюють його із терміном “зобов’язання”. У зв’язку з цим виникає різноманітність класифікацій кредиторської заборгованості і зобов’язань.

Теоретичні принципи, що складають основу визнання, оцінки і розкриття кредиторської заборгованості, ще недостатньо опрацьовані, і кредиторська заборгованість тривалий час розглядалась просто як “зворотний бік” активів. Часто кредиторську заборгованість ототожнюють із поняттям “зобов’язання” та “заборгованість”. У Великому бухгалтерському словнику поняття зобов’язання і заборгованість мають тотожний зміст. У бухгалтерській практиці заборгованість поділяється на дебіторську і кредиторську. Однак, М.І. Кутер дані види заборгованостей відносить до фінансових зобов’язань [43, с. 32]. Така ситуація вимагає відповідної конкретизації.

Кредиторська заборгованість – це зобов’язання. Під зобов’язанням в даному випадку слід розуміти фактичне зобов’язання підприємства, що виникло з минулих подій, розрахунок по якому повинен призвести до вилучення з майна підприємства різних видів ресурсів.

Визначення кредиторської заборгованості коливаються від досить традиційного: “належний до оплати борг” до досить екстравагантних, але не позбавлених змісту: “очікуваний відтік грошових коштів або інших ресурсів” або “відмова суб’єкту від потенційного доходу”. Останні думки найбільш повно виражені у досить типовому визначенні: “кредиторська заборгованість – це попередня відмова суб’єкта від потенційного доходу або майбутніх економічних вигод на користь інших суб’єктів відповідно з існуючим в теперішній час зобов’язанням, обумовленим попередніми господарськими операціями або іншими подіями” [55, с. 648]. Тут головним визнається не те, що фірма щось винна, а те, що вона втрачає майбутні економічні вигоди.

Є.С. Хендріксен і М.Ф. Ван Бреда в підручнику “Теорія бухгалтерського обліку” цілий розділ присвячують кредиторській заборгованості і називають його “Залучений капітал (кредиторська заборгованість)” [84, с. 416]. При цьому кредиторську заборгованість характеризують як можливе майбутнє вилучення засобів підприємства, обумовлені раніше прийнятими ним на себе зобов’язаннями. На нашу думку, доцільніше вживати термін не “залучений капітал”, а, наприклад, “заборгованість”. Ми вважаємо, що не можна

характеризувати кредиторську заборгованість як капітал, хоча і залучений. Аргументуючи дану позицію, наведемо декілька визначень поняття капітал.

Капітал – має наступні смислові значення: сукупні ресурси, що застосовуються в бізнесі; чиста вартість (вартість активів мінус сума зобов'язань); вихідна сума, що є для здійснення підприємницької діяльності [84, с. 54]. У більш вузькому розумінні капітал – це вкладене в справу джерело доходу у вигляді засобів виробництва, що працює [74, с. 141].

Ми погоджуємось з тим, що кредити, зобов'язання з облігаціями, заборгованість з постачальниками є тим капіталом, який приносить дохід. Наприклад, для того, щоб розпочати власну справу, власник використовує не тільки свої кошти, але й кредит банку. В той час як в пасиві балансу обліковується заборгованість за кредитами, реально придбані в кредит засоби “працюють”, приносячи дохід. Аналогічно заборгованість перед постачальником: заборгованість є до певного моменту часу, але водночас, запаси, придбані у постачальника, використовуються при виготовленні продукції. На нашу думку, не досить вірне твердження про те, що нараховані відсотки за кредити, або плата за відстрочення платежу приносять дохід. Вони збільшують не активи, а лише витрати діяльності.

Моніторинг визначення кредиторської заборгованості різними науковцями дав змогу умовно розділити дефініції на три групи. До першої групи дефініцій можна віднести визначення вчених, які вважають, що кредиторська заборгованість – це тимчасово залучені кошти (А.Г.Завгородній, Б.А.Райзберг та інші). Складається думка, що підприємство спеціально залучає кошти у іншого підприємства, однак це не так. Просто воно неспроможне або не вважає за потрібне сплатити в даний час визначену грошову суму. Існування кредиторської заборгованості обумовлене неспівпаданням моменту отримання товарів та послуг і моментом сплати за ними.

До другої групи дефініцій відноситься визначення А.М. Мороза та інших вчених, які вважають, що кредиторська заборгованість – це вид міжгосподарського кредиту [4, с. 35]. Дане твердження потребує уточнення. В

економічній літературі переважає думка, що кредит – це економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позички в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк зі сплатою відсотку. Під терміном “кредит” також розуміють грошові кошти і матеріальні цінності, передані у користування на визначений строк і під визначені відсотки.

В умовах ринку розрізняють комерційний і банківський кредити. Комерційний кредит надається організаціями одна одній у вигляді відстрочки сплати грошей за продані товари. Банківський кредит видається банками у вигляді грошових позик, що використовуються для розширення виробництва і в якості джерела платіжних засобів для поточної діяльності. Постає питання про те, як розрізняють комерційний кредит. Адже товари, надані постачальником, йому не повертаються; повертається (сплачується) сума заборгованості за одержаний товар. При цьому, характеризуючи далі рахунки бухгалтерського обліку, поділяє окремо рахунки кредитів банків (короткострокові кредити банків, довгострокові кредити банків) та рахунки залучених коштів (короткострокові позики, довгострокові позики), на яких відображаються кошти, залучені у інших організацій всередині країни та за кордоном [4, с. 37].

Прийнято виділяти такі види кредиту:

- фінансовий (в кредит надаються грошові кошти);
- товарний (в кредит продаються матеріальні цінності);
- інвестиційний,
- податковий;
- кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики.

Нас цікавить товарний або, як його називають, комерційний кредит, яким вважають надання підприємствами одне другому кредиту у вигляді відстрочки сплати грошей за продані товари.

Принципи кредитування частково не співпадають з принципами кредиторської заборгованості. До принципів кредитування відносять строковість, платність, поверненість. Так, кредиторська заборгованість

обмежена часом (термін оплати згідно з умовами договору, термін позовної давності). За прострочення сплати (погашення кредиторської заборгованості) згідно з умовами договору повинні бути стягнені штраф, пеня з підприємства-боржника. Але якщо це відбувається згідно терміну сплати, то погашення проводиться тільки в межах заборгованості й додаткові суми за користування коштами не нараховуються. За використання кредиту, як правило, сплачується певна грошова сума. І кредит, і кредиторська заборгованість підлягають обов'язковому поверненню. Окрім того, кредит свідомо береться підприємством, а кредиторська заборгованість виникає через нерівномірність постачання. Відмінність між кредитом і кредиторською заборгованістю полягає в тому, що кредит залучається підприємством на добровільних засадах, а деякі види кредиторської заборгованості виникають у підприємства відповідно до законодавства (перед бюджетом, позабюджетними фондами та ін.) в примусовому порядку.

До третьої групи дефініцій відноситься визначення П.Т. Саблука та його прибічників. Кредиторська заборгованість – це сума, яку повинен сплатити боржник за одержані від постачальника цінності, надані послуги чи виконані роботи [78, с. 73]. Однак, на нашу думку, дане визначення не враховує всіх можливих кредиторів підприємства. В їх ролі можуть виступати працівники підприємства за нараховану і невиплачену заробітну плату, бюджет та позабюджетні фонди по обов'язкових платежах та зборах тощо.

З'ясуємо взаємозв'язок між поняттям “зобов'язання” і “кредиторська заборгованість”. Моніторинг досліджень засвідчив, що автори займають одну з чотирьох позицій:

– не розглядають зобов'язання загалом – у зв'язку з цим джерела залучених коштів вчені поділяють на кредити, позики, розрахунки та іншу кредиторську заборгованість або на довгостроковий і короткостроковий залучений капітал;

– окремо розглядають кредиторську заборгованість та зобов'язання – наприклад, деякі вчені в цьому випадку джерела утворення засобів

підприємства поділяють на: власний капітал, позикові (залучені) джерела та зобов'язання, під якими розуміють “своєрідне джерело, що виникає при розрахункових відносинах з іншими організаціями і особами (кредиторами)”, одразу зазначаючи, що друга частина залученого капіталу – позикові (залучені) кошти поділяються на кредити банків, позикові кошти і кредиторську заборгованість [14, с. 95]. Важливо, хто ж тоді виступає суб'єктами кредиторської заборгованості, якщо кредитори – суб'єкти зобов'язань? Але ще цікавішим є той факт, що, розглядаючи структуру пасивів підприємства, автори поділяють джерела утворення майна підприємства (капітал) на власні і залучені (позикові) кошти, які, в свою чергу, містять кредити та позики, кредиторську заборгованість і кошти в розрахунках;

– розглядають кредиторську заборгованість та зобов'язання по розподілу суспільного продукту у складі кредиторської заборгованості. На нашу думку, цього робити не слід, оскільки саме зобов'язання є значно ширшим поняттям, ніж кредиторська заборгованість;

– до складу зобов'язань відносять кредиторську заборгованість і зобов'язання – найбільш правильний, на нашу думку, варіант.

Ми вважаємо, що зобов'язання включають в себе кредиторську заборгованість, яка є його складовою частиною.

Борг боржника за цінності також є зобов'язанням, отже – кредиторська заборгованість виступає складовою частиною зобов'язань. Зобов'язання – сукупність фінансових вимог до підприємства, що належать погашенню в майбутньому періоді. Кредиторська заборгованість – можливі майбутні втрати економічних доходів внаслідок наявності прийнятих в минулому зобов'язань по передачі матеріальних цінностей або з надання послуг деякому суб'єкту в майбутньому. Які ж зобов'язання можна розглядати як кредиторську заборгованість?

З позиції користувачів фінансової звітності зобов'язання повинно бути кваліфіковане як кредиторська заборгованість, якщо воно вимірюється з відповідним ступенем достовірності. Однак момент здійснення угоди, що

обумовлює виникнення кредиторської заборгованості, не завжди очевидний. Значна частина короткострокових зобов'язань представляє собою накопичені суми типу нарахованої заробітної плати, обчислених сум по відсотках та податках, що підлягають сплаті. З іншого боку, підприємство може укласти угоди про подальші угоди. Зобов'язання, що підлягають виконанню, не є заборгованістю, оскільки їх виконання відноситься до майбутніх, а не до прямих угод.

У даному випадку необхідно мати на увазі, що відповідно до діючих нормативних документів, реєстрації в бухгалтерському обліку підлягають не всі зобов'язання, активним чи пасивним учасником яких виступає підприємство – суб'єкт обліку, а тільки ті зобов'язання, які впливають з виконання укладених ним договорів чи здійснення дій, з якими фінансове право пов'язує виникнення зобов'язань по внесенню платежів до бюджету і відповідних позабюджетних органів.

Так, згідно із договором купівлі-продажу постачальник продає товари або послуги в обмін на грошову оплату. Причому, поки обмін не завершено – наприклад, оплата не надійшла, дебіторська (кредиторська) заборгованість залишається відображеною в обліку, тому що це впливає із договору, в якому зафіксовані обов'язки сторін – покупець повинен здійснити оплату в обумовлений термін.

Закон України від 30.06.99 р. № 787-XIV “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” дає такі визначення:

Кредитор – юридична або фізична особа, яка має у встановленому порядку підтвержені документами вимоги відносно грошових зобов'язань до боржника, відносно виплати заборгованості з заробітної плати працівникам боржника, а також органи державної податкової служби і інші державні органи, що здійснюють контроль за правильністю і своєчасністю сплати податків і зборів (обов'язкових платежів).

Боржник – суб’єкт підприємницької діяльності, що не здатний виконати свої грошові зобов’язання перед кредиторами, в тому числі зобов’язання по сплаті податків і зборів (неподаткових платежів) протягом 3-х місяців після настання встановленого строку їх сплати.

Грошове зобов’язання – зобов’язання боржника заплатити кредитору відповідну грошову суму відповідно з цивільно-правовим договором, а також на інших підставах, передбачених законодавством України [26].

Так, наприклад, у підприємства можуть утворитися зобов’язання перед постачальниками за відвантажені ними на адресу даного підприємства сировину і матеріали, перед державним бюджетом – за ще не внесеними в бюджет відрахуваннями від чистого доходу, перед працівниками і службовцями – за нарахованою, але ще не виплаченою заробітною платою тощо. В усіх випадках момент сплати коштів не завжди співпадає з моментом отримання матеріалів, проведенням відрахувань до бюджету та нарахуванням. Тимчасове залучення коштів в такій формі носить назву кредиторської заборгованості.

Кредиторська заборгованість виникає не тільки при розрахунках між покупцями і постачальниками в процесі постачання тощо, але і в зв’язку з іншими господарськими процесами, коли підприємство тимчасово залучає кошти інших підприємств. Кредиторська заборгованість поряд з кредитами банку є джерелом залучених коштів підприємства. Вона, як і позики банку, погашається шляхом перерахування коштів з рахунків підприємства в банку.

Таким чином, ми прийшли до висновку, що дебіторська заборгованість є тотожним поняттям “кошти в розрахунках” та визначається як матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу грошових коштів. Кредиторська заборгованість – це сума, яку повинен сплатити боржник за одержані від постачальника цінності, надані послуги, виконані роботи, нараховану заробітну плату, розрахунки з бюджетом і позабюджетними фондами, тощо.

1.3. Класифікація заборгованості як об'єкта бухгалтерського обліку

Розглядаючи дебіторську і кредиторську заборгованість, не можна не помітити наявності широкого спектра їх видів. Це потребує, на нашу думку, окремого розгляду питання їх класифікації, як об'єктів бухгалтерського обліку. З цією метою, насамперед, розглянемо поняття “класифікація” та основні принципи, на яких ґрунтується цей процес.

Наукова класифікація є методом дослідження множини об'єктів шляхом їх поділу на класи (групи) за відповідною загальною ознакою способом пізнання сутності, змісту, ступеня схожості і відмінностей об'єктів.

Класифікація – результат упорядкованого розподілу об'єктів заданої множини (тобто, термін “класифікація” застосовується в двох значеннях: метод дослідження, що заключається в розподілі досліджуваних об'єктів на підмножини, і результат, одержаний в результаті такого розподілу).

Ознака класифікації – властивість (характеристика) об'єкту класифікації, що дає змогу встановити його схожість або несхожість з іншими об'єктами класифікації. Класифікаційне групування – множина або підмножина, що об'єднує частину об'єктів класифікації за однією або декількома ознаками: клас, підклас, група, підгрупа, вид, підвид, тип. Ступінь класифікації – результат наступного поділу об'єктів одного класифікаційного групування. Рівень класифікації – сукупність класифікаційних групувань, розміщених на одній сходинці класифікації. Система класифікації – сукупність правил розподілу об'єктів множин на підмножини.

При класифікації економічної інформації найбільш широко використовують дві системи: ієрархічну і фасетну. Під ієрархічною системою класифікації розуміють таку класифікацію, між класифікаційними групуваннями якої встановлено відношення підпорядкованості (ієрархія). Вона будується за наступним принципом: початкова множина об'єктів класифікації поділяється спочатку за певною ознакою на великі групування, потім кожне групування відповідно з обраною основою поділу розбивається на ряд

наступних групувань, які розпадаються на менші, поступово конкретизуючи властивості об'єкту.

При фасетній системі класифікації класифікаційна множина утворює незалежні групування. При ній початкова множина об'єктів має деякий набір ознак, сформованих в паралельні незалежні фасети. Групування при фасетній системі класифікації утворюються шляхом комбінацій значень ознак, взятих із відповідних фасетів. Ознаки, що використовуються в різних фасетах, не повинні повторюватись [61, с. 47].

Класифікація повинна відповідати таким вимогам: підмножини, на які поділяється множина, не повинні перетинатися; в сумі підмножини повинні дати вихідну множину об'єктів; кожен елемент повинен входити тільки до одного класу; поділ множин на групи повинен здійснюватись за однією ознакою; гнучкість, що дозволяє розширити множину класифікаційних ознак без порушення структури класифікації.

Бажано, щоб при подальшому поділі груп на нові підмножини за основу бралась єдина ознака. Оскільки поділ множин на підмножини можна проводити різними способами, то вибір системи – справа практики. Якщо завданням класифікації є, насамперед, зручне кодування інформації, система класифікації може мати з точки зору змісту штучний характер. Однак, в науці відбір системи класифікації диктується змістом і не може зводитися до простої угоди з погляду зручності. Оскільки класифікація – необхідна сторона кожного пізнавального акту, в практиці розвитку науки відбираються такі системи класифікації, які відображають глибинні закономірності руху та розвитку об'єктивної діяльності. Класифікація заборгованості за різними ознаками необхідна для забезпечення подання тієї облікової інформації, яка необхідна користувачам фінансової звітності для прийняття рішень.

Дослідження питання класифікації дебіторської та кредиторської заборгованості розпочнемо з робіт, які, на нашу думку, призначені для висвітлення проблем з бухгалтерського обліку. Це роботи Н.І.Верхоглядової, В.П. Шило, С. Б. Ільїної, П.І.Камишанова, Г.І. Моїсеєнко. Позитивний момент,

на якому доцільно наголосити, полягає в тому, що в них, поряд з класифікаційними схемами заборгованості, автори досить змістовно й повно описують види та різновиди такої заборгованості і наводять їх економічну характеристику. У той же час, за результатами такого аналізу ми приходимо до висновку про те, що класифікація заборгованості, зокрема обліковцями, частіше за все здійснюється в межах рахунків, що є в Плані рахунків, причому вона є неповною і охоплює лише одну ознаку класифікації.

Оскільки дебіторська і кредиторська заборгованість, на нашу думку, виступає формою вираження зобов'язань, то вона наділена їх властивостями, і, відповідно, їй притаманні ознаки класифікації зобов'язань, яка представлена на рис. 1.6.

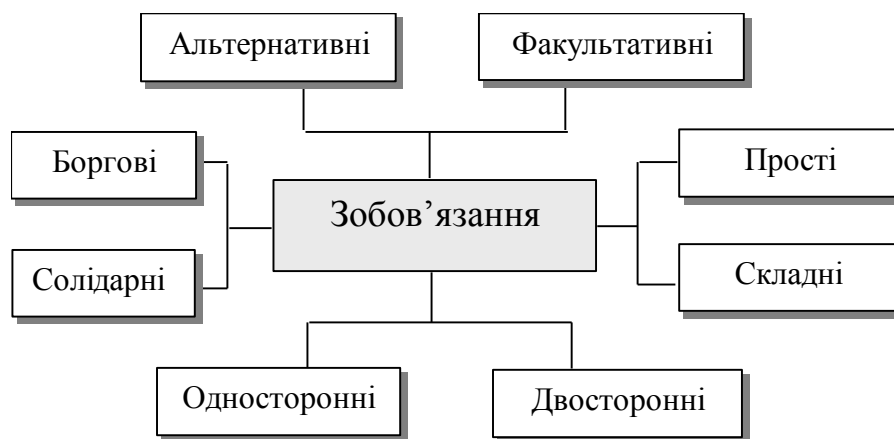

Рис. 1.6. Класифікація зобов'язань

За ступенем ймовірності Б.Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл класифікують зобов'язання наступним чином:

– фактичні (Виникають з договору, контракту або на підставі законодавства. Фактичні зобов'язання включають в себе заборгованість по рахунках до оплати, податку з продаж, нарахованій заробітній платі тощо);

– оціночні (Це зобов'язання, точна сума яких не може бути визначена до настання певної дати. Прикладами таких зобов'язань є податки на прибуток, виплати по гарантійних зобов'язаннях та оплата відпусток);

– умовні (Неіснуючі зобов'язання, які є потенційними зобов'язаннями, оскільки залежать від події, що виникає з майбутньої угоди) [3, с. 25].

Розглянуті нами вище види зобов'язань характеризують аналогічні види дебіторської і кредиторської заборгованості.

Важливим моментом класифікації дебіторської заборгованості є віднесення її до певної категорії активів. Різні автори по-різному відносять дебіторську заборгованість до складу активів і, відповідно, здійснюють її класифікацію. Більшість науковців відносять дебіторську заборгованість до складу оборотних засобів, інші називають її “коштами в розрахунках”. П.І.Камишанов [30, с.14] класифікаційну групу, до якої відноситься дебіторська заборгованість, називає “Кошти в боргах даної організації”, Г.І. Моїсеєнко [53, с. 98] оборотні засоби поділяє на нормовані і ненормовані, однією з частин яких є дебіторська заборгованість. Ми погоджуємось з “традиційним” баченням дебіторської заборгованості як коштів в розрахунках.

Згідно з П(С)БО 10 й Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість поділяється на такі види (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Класифікація дебіторської заборгованості за П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”

Як видно з рис. 1.7. дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову та поточну. При цьому враховуються два критерії: строк погашення та зв'язок з нормальним операційним циклом.

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу, або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу [65].

Аналіз звітності на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” показав наявність поточної заборгованості та відсутність довгострокової дебіторської заборгованості, що є позитивним моментом.

Дебіторська заборгованість також класифікується за об'єктами щодо яких вона виникла. Згідно з цим виділяють такі види дебіторської заборгованості: заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається в балансі орендодавця; заборгованість забезпечена векселями; надані позики; дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги; дебіторська заборгованість за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків); інша дебіторська заборгованість.

Залежно від своєчасності погашення дебіторська заборгованість поділяється на:

дебіторську заборгованість, строк оплати якої не настав (строкова дебіторська заборгованість); дебіторська заборгованість не сплачена в строк (прострочена), у тому числі сумнівна дебіторська заборгованість та безнадійна дебіторська заборгованість.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Класифікація дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за строками непогашення використовується при обчисленні резерву сумнівних боргів та розкривається у примітках до фінансової звітності.

Можна виділити ще два особливі види дебіторської заборгованості:

– відстрочені податкові активи – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних періодах і виникає у випадку, коли обліковий прибуток менший за податковий прибуток. Відстрочені податкові активи відображаються у рядку 060 Балансу у складі довгострокової дебіторської заборгованості;

– витрати майбутніх періодів – витрати, здійснені у звітному періоді, але які будуть визнані витратами у Звіті про фінансові результати у майбутніх звітних періодах згідно з принципом відповідності доходів та витрат. Такі витрати тимчасово відображаються в окремому розділі Балансу.

Аналіз наукової літератури дає різнобічне уявлення про особливості класифікації кредиторської заборгованості, яку багато авторів називають зобов'язаннями, так як їй притаманні різні класифікаційні ознаки зобов'язань. Тому, розглянемо дані класифікації за різними поглядами науковців.

З метою бухгалтерського обліку П(С)БО 11 класифікує зобов'язання наступним чином (рис. 1.8).

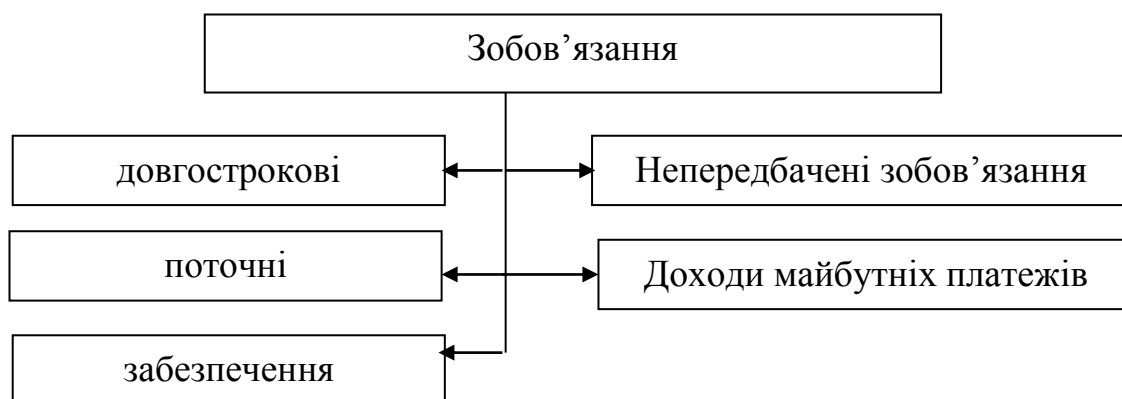

Рис. 1.8. Класифікація зобов'язань за П(С)БО 11

Отже, як бачимо, П(С)БО 11 пропонує загальну класифікацію, яка є універсальною для будь якого підприємства. Колектив авторів, Н.І.Верхоглядова, В. П. Шило, С. Б. Ільїна, погоджуються з даною класифікацією, але зазначають що для правильної організації бухгалтерського обліку зобов'язань важливим є визначення моменту виникнення зобов'язання, оскільки юридичні та економічні аспекти цього питання не збігаються. Так, у момент підписання договору на одержання кредиту між підприємством і банком виникає юридичне зобов'язання, суть якого полягає в тому, що воно підлягає виконанню в майбутньому. В бухгалтерському обліку підприємства зобов'язання знаходить своє відображення лише тоді, коли на його поточний рахунок банк зарахує грошові кошти [16, с. 323].

Тому пропонують поділяти зобов'язання залежно від порядку визначення суми до погашення зобов'язання на реальні та потенційні. Реальні зобов'язання виникають на підставі договору, контракту, одержаного рахунку (як правило, сума заборгованості та строк погашення по них є конкретними і вказуються у відповідних документах). Залежно від строку погашення реальні зобов'язання поділяють на поточні та довгострокові. Потенційні зобов'язання характеризуються тим, що сума і термін платежу за ними не визначені і залежать від подальших подій у майбутньому. Потенційні зобов'язання поділяються на забезпечення, непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

О.М. Губачова та С.І. Мельник наголошують, що у бухгалтерському обліку зобов'язання відображають тільки тоді, коли виникає заборгованість по них. Кредиторська заборгованість визнається, якщо вона відповідає її визначенню, може бути виміряна і є достовірною. Тому, на відміну від попередніх класифікацій розглядають зобов'язання за наступними ознаками: в залежності від порядку визначення суми (фактичні, умовні); в залежності від термінів погашення (короткострокові, довгострокові) [20, с. 294].

Фактичні зобов'язання виникають на основі договору, контракту, одержаного рахунку, сума заборгованості за якими відома. За умовними

зобов'язаннями, навпаки, точна сума не може бути визначена до настання певної дати. Це заборгованість зі сплати податків, відпусток тощо.

Короткострокові (поточні) зобов'язання мають бути погашені в процесі одного операційного циклу діяльності підприємства або протягом одного фінансового року після дати складання балансу. Термін оплати довгострокових зобов'язань перевищує фінансовий рік [20, с. 294].

Досить дискусійним є підхід І.А. Бланк щодо визначення сутності та видів кредиторської заборгованості. Автор зазначає, що кредиторська заборгованість – це поточні зобов'язання підприємства, при цьому не уточнює сутності поняття “поточні зобов'язання”. Але якщо поточними зобов'язаннями вважати короткострокову заборгованість, тоді як у звітності відображати заборгованість по довготривалих операціях? Адже виконання інвестиційних програм, розробка перспективних проектів розвитку підрядниками ініціатора і навіть залучення підприємством позикових коштів фінансово-кредитних установ на дані цілі сприятиме утворенню довгострокової заборгованості. Так як короткостроковий період призводитиме до уповільнення кругообігу засобів підприємства, породжуватиме проблеми, що будуть пов'язані з дефіцитом грошової маси для обслуговування кругообігу засобів виробництва.

Автор наголошує, що у сучасній фінансовій практиці виділяють наступні основні види кредиторської заборгованості: за товари, роботи та послуги, термін оплати за якими не настав; за товари, роботи та послуги, котрі вчасно не оплачені; за виданими векселями; за отриманими авансами; за розрахунками з бюджетом і позабюджетними платежами; зі страхування; з оплати праці; – інші види кредиторської заборгованості [10, с. 294].

Отже, як бачимо, автор розглядає досить розгорнуту класифікацію, але, на жаль, не приділяє уваги довгостроковим зобов'язанням. Виходячи із практичної доцільності, дана класифікація актуальна для підприємств малого та середнього бізнесу, адже великий бізнес потребує забезпечення реалізації

довгострокових стратегій підприємства, що у свою чергу вимагатиме довготривалих розрахунків з контрагентами.

Найбільш розгалужену класифікацію зобов'язань за різними ознаками пропонує Ф. Ф. Бутинець, а саме: за складністю: прості, складні; за визначеністю у часі: обмежені у часі, безстрокові; за забезпеченістю виконання зобов'язань: забезпечені, незабезпечені; залежно від підстави виникнення зобов'язання: договірні, позадоговірні; за способом погашення: монетарні, немонетарні; за часом виникнення: теперішні, майбутні; за терміном погашення: довгострокові, короткострокові; за можливістю оцінки: фактичні, оціночні, умовні [15, с. 461].

Звичайно в бухгалтерському обліку відображаються не всі господарські зобов'язання, а лише ті, що впливають з виконання укладених підприємством договорів чи здійснених дій. Тому в умовах МСФЗ-трансформації для потреб бухгалтерського обліку достатнім буде поділ зобов'язань на поточні (короткострокові) та довгострокові. Така класифікація полегшить і, в свою чергу, актуалізує роботу бухгалтерської служби.

Також, виходячи з практичної необхідності, для потреб управління доречно було б виділяти із загальної класифікації суми простроченої кредиторської заборгованості, що утворюється в результаті порушення покупцями порядку і термінів оплати розрахункових документів. Виокремлення даного виду зобов'язань є необхідним для контролю сум простроченої кредиторської заборгованості, встановлення реальності її погашення, розрахунку часткових показників фінансової стійкості та платоспроможності підприємства, а по заборгованості, термін позовної давності якої минув, – вчасного відображення в декларації про прибутки та збитки підприємства.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновки широкий спектр видів дебіторської та кредиторської заборгованості. Розглянута нами класифікація заборгованості розкриває економічну природу різних видів дебіторської та кредиторської заборгованості та відповідає структурі бухгалтерського балансу.

Висновки до розділу 1

1. Розрахунки між підприємствами є однією з необхідних складових розширеного відтворення. Вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову, і навпаки. Розрахунки ґрунтуються на економічній базі кругообігу коштів в процесі виробництва і є суспільним визнанням того, що вони виступають як система економічних відносин між підприємствами. Якщо розглядати підстави виникнення зобов'язань, то можна зробити висновок, що зобов'язання для однієї сторони виступає дебіторською заборгованістю, а для іншої – кредиторською. Тобто, за напрямами боргових зобов'язань заборгованість по розрахунках між підприємствами поділяють на кредиторську і дебіторську.

2. Дебіторська заборгованість є тотожним поняттю “кошти в розрахунках” та визначається як матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу грошових коштів. Кредиторська заборгованість – це сума, яку повинен сплатити боржник за одержані від постачальника цінності, надані послуги, виконані роботи, нараховану заробітну плату, розрахунки з бюджетом і позабюджетними фондами, тощо.

3. Проведений аналіз економічної літератури показав, що до цього часу серед науковців відсутня єдність поглядів щодо класифікації дебіторської заборгованості. Досліджена у роботі класифікація дебіторської заборгованості розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості та відповідає структурі бухгалтерського балансу. Вона дає змогу згрупувати заборгованість за термінами її виникнення, за видами, за об'єктами обліку та строками непогашення. З метою бухгалтерського обліку П(С)БО 11 класифікує кредиторську заборгованість наступним чином: довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, забезпечення. Викладені у роботі погляди, рекомендації та окремі прийоми класифікації заборгованості можна використовувати як для складання фінансової звітності, так і для управлінських рішень щодо регулювання розрахунків та управління дебіторською заборгованістю.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ Й КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організація обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами в обліковій практиці ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Розглядаючи бухгалтерський облік як галузь конкретних знань (науку) та як складову частину господарської діяльності (практику) управління, необхідно підкреслити, що кожна із складових її частин розвивається та удосконалюється за умови їхньої взаємозалежності, яка виявляється в тому, що наука, узагальнюючи передовий досвід, вказує шляхи подальшого прогресу, а практика виступає реалізатором нових напрямів в розвитку теорії. Первинність розвитку теорії визначає необхідність дослідження теоретичних аспектів раціональної організації обліку з точки зору адекватності сучасним вимогам господарської практики [61, с. 19].

Бухгалтерський облік, являючи собою цілісну самостійну систему, розподіляється на елементи, які у вигляді частин перетворюються в систему за умови встановлення необхідної їх сукупності, розкриття функціональних зв'язків, раціональних форм та способів їхнього об'єднання та взаємодії, а також визначення зв'язків між ними. Звідси, організація бухгалтерського обліку передбачає: по-перше, об'єднання людей у вигляді спеціально створеного апарату, що здійснює функції обліку; по-друге, здійснення створеним апаратом облікового процесу для досягнення поставленої перед ним мети.

Таким чином, організацію облікової системи на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” слід розглядати і як функцію управління, і як виконуваний технологічний процес, тобто в єдності структурно-організаційних та технологічних елементів. Структурно-організаційними елементами виступають функціональні відділи, групи та сектори облікового апарату, а технологічними – документація, документообіг, облікова реєстрація, форми обліку та звітності підприємства. Звідси, під організацією системи слід

розуміти спрямовану діяльність по забезпеченню мети, що стоїть перед системою, при повній взаємодії структурно-організаційних та технологічних елементів.

На сучасному етапі розвитку системи бухгалтерського обліку взаємодія цих елементів закріплена на кожному підприємстві шляхом розробки та видання наказу про облікову політику. Облікова політика повинна містити інформацію розкриття бухгалтерської процедури обробки даних про факти фінансового-господарської діяльності підприємства за допомогою прийомів та способів обліку – первинного спостереження, вартісного вимірювання, поточного групування та підсумкового узагальнення – з дотриманням принципів фінансової звітності. Одним з фактів фінансово-господарської діяльності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” є здійснення операцій розрахунків, тому розкриття бухгалтерської процедури обробки даних про них є однією із складових частин облікової політики підприємства.

Розкриємо особливості практичного використання на комбінаті хлібопродуктів методичного інструментарію бухгалтерського обліку, за допомогою якого реалізується його процедура щодо розрахунків з дебіторами й кредиторами.

Організація бухгалтерського обліку як динамічний процес знаходиться в залежності від великої кількості різноманітних факторів. Під факторами слід розуміти такі умови, явища та процеси, що в безпосередній чи опосередкованій формі впливають не тільки на характер здійснення облікового процесу, але й на продукт праці, що випускається в результаті його здійснення, – інформацію. Причому фактори, що здатні змінити (поліпшити або погіршити) плин цього процесу та якість інформації, можуть бути як зовнішнього (наприклад, несвоєчасність надходження товарів, сировини (зерна пшениці, кукурудзи фуражної), матеріалів, платежів та документації від контрагентів), так і внутрішнього характеру (наприклад, застосування недосконалої методології та методики обліку, низький рівень кваліфікації робітників бухгалтерії, недотримання графіку документообороту і т.д.). З огляду на сучасний стан

науково-технічного розвитку з усієї сукупності факторів, що впливають на характер проведення облікового процесу та якість інформації, слід окремо виділити рівень використання засобів автоматизації та електронного зв'язку.

Найбільш трудомісткою стадією облікової процедури є збирання даних, пов'язане з відображенням здійснюваних господарських операцій в первинних документах. Скорочення витрат часу та праці на збирання та реєстрацію інформації в умовах автоматизованої бухгалтерії досягається завдяки широкому використанню сучасних технічних засобів та програмних продуктів.

Використання нових інформаційних технологій, орієнтованих на збирання відомостей, накопичення, зберігання, обробку та передавання даних за допомогою новітніх технічних засобів, – перспективний напрям удосконалення первинного обліку. Вони дають змогу створювати більш раціональні схеми підготовки та проходження документів і при цьому скорочувати час на їх обробку. В перспективі інформаційні технології дають змогу перейти від паперового документу до машинного носія інформації. Однак за умов сучасного господарювання повністю відмовитись від паперового документу не можливо.

Згідно з Положенням “Про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку”, затвердженим наказом МФУ від 24.05.95 № 88 первинні документи – це письмові свідоцтва, що фіксують та підтверджують господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації (власника) на їх проведення [72]. У цьому ж Положенні зазначено, що документ може бути створений ручним або машинним способом, і при цьому він має бути записаний на паперовому або магнітному носії.

Тобто спосіб створення та зовнішній вигляд носія документа може бути паперовим або електронним, що закріплено на законодавчому рівні. Основна умова оформлення документів полягає в тому, щоб він мав всі необхідні реквізити, які також обумовлені в правових актах: назва підприємства, установи, від імені яких складений документ, назва документа (форми), код форми, дата і місце складання, зміст господарської операції та її вимірники (у

натуральному і вартісному виразі), посади, прізвища і підписи осіб, відповідальних за дозвіл та здійснення господарської операції і складання первинного документа.

Згідно з вимогами нормативних актів підприємства, в тому числі і ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, у практичній діяльності використовують документи у формі бланків, затверджених МСУ, НБУ або відповідними галузевими міністерствами. Також їм надано право користуватися самостійно розробленими формами документів (окрім фінансових) за умови, що вони матимуть всі необхідні реквізити.

Оскільки розрахунки включають в себе одночасно двосторонній рух і грошових коштів, і товарів, робіт, послуг, то й документи при проведенні розрахункових операцій поділяються на дві такі ж складові: фінансові та товарно-розрахункові.

Бланки фінансових документів мають відповідати формі, затвердженій НБУ, тому в наказі про облікову політику стосовно них на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” вказано лише спосіб створення.

Що стосується товарно-розрахункових документів, то вони можуть мати як стандартний вигляд у формі затверджених бланків, так і бланки, модифіковані самим підприємством. Також серед документів, що створюються самим підприємством здебільшого з контрольною метою, слід назвати спеціалізовані реєстри: виписаних та отриманих документів.

У реєстрі виписаних документів (за видами) зазначається момент створення документу та номер присвоєного йому індивідуального коду. Такі реєстри запобігають зловживанням з приводу безконтрольної виписки документів та вживання їх не в інтересах підприємства. У реєстрі отриманих документів також проставляють дату передачі документу на підприємство та безпосередньо в бухгалтерію. Такий реєстр не зручно вести по всіх отриманих документах, тому на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” його застосовують по отриманих рахунках та інших документах, які підлягають сплаті.

У цьому випадку реєстр документів до сплати слугує зведеним розпорядчим документом, оскільки він представляється на підпис керівникові П.О.Стефаняку для отримання дозволу на оплату рахунків. Відзначимо, що на великому підприємстві кількість документів до сплати сягає десятків і сотень щоденно, тому звичайно неможливо, щоб керівник зробив розпорядчий підпис про сплату на кожному з них. Однак, при підготовці реєстру документів на оплату, відповідальний робітник бухгалтерії перевіряє своєчасність їх надходження, відповідність умовам договорів, правильність цін, тарифів та зроблених розрахунків, потім формує реєстр і представляє його керівникові для вирішення питань з оплати всього реєстру документів або деяких з них. Така постановка роботи виключає можливість нецільового витрачання коштів, проведення оплати рахунків, які не мають дозволу керівника, а також посилює роботу з приводу попередньої перевірки документів на предмет їхньої законності, доцільності та достовірності. Приклад такого реєстру наведено на рис. 2. 1.

Затверджую:

Директор _____ П.О. Стефаняк

“ 20” вересня 2012 р.

Реєстр документів до сплати ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за “20” вересня 2012 р.

№ з/п	Кому платити	№ і дата документу	За що платити	Сума
1	ДП “Укрмаш”	№15 від 14.09.12	За оренду в серпні 2012р.	180-00
2	ПАП “Криволука”	№24-56 від 17.09.12	За кукурудзу фуражну	2 400-00
3	АТ “Техніка”	№04184 від 16.09.12	За ремонт принтера	80-00
	РАЗОМ:			2 660-00

Виконавець _____ бухгалтер розрахункового сектору Н.М. Іваненко

Рис. 2.1. Зразок реєстру документів до сплати на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Окремо необхідно зупинитися на вигляді первинних документів, які повинні пройти всі етапи бухгалтерської обробки, а потім зберігатися

відповідні терміни у бухгалтерії та в архіві. Це питання також регулюється вище названими законодавчими актами [72], у яких зазначено, що документ незалежно від способу виготовлення має бути записаний на матеріальному носії – магнітному, паперовому або електронному. При чому суб'єкти електронного документообороту зобов'язані зберігати електронні документи на електронних носіях інформації у тому форматі, в якому вони були створені для того, щоб була можливість перевірити їх цілісність на цих носіях.

Тобто це особиста справа керівництва кожного підприємства, яке на власний розсуд повинно визначити вигляд первинних документів – тільки в тому вигляді, в якому вони були створені, тільки на папері, або на папері і на первинному носії одночасно. Приймаючи таке рішення, необхідно звернути увагу на обов'язковість виконання паперових копій документів на вимогу інших учасників господарських операцій, а також правоохоронних, контролюючих або судових органів [72, п. 2.3].

З цього можна зробити висновок, що для контролюючих органів підтвердженням законності та достовірності здійснених операцій є документ лише на паперовому носії. Тому на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” зберігаються паперові копії документів для відображення їх в бухгалтерському обліку, а оригінали документів на магнітних та електронних носіях містяться у первинному вигляді з дотриманням вимог, передбачених законодавством:

- інформація, що міститься в електронних документах, повинна бути доступною для її подальшого використання;
- має бути забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, в якому він був створений, відправлений або одержаний;
- у разі наявності повинна зберігатися інформація, яка дає змогу встановити походження та призначення електронного документа, а також дату і час його відправлення чи одержання.

Документи весь час знаходяться в русі. Шлях, що проходить документ від моменту виписки до здавання в архів, називається документообігом. Усі

документи проходять на своєму шляху наступні етапи: складання (виписка), приймання документу бухгалтерією, реєстрація документів в системі облікових записів, передавання документу до архіву. Це основні віхи у житті кожного документу [79, с. 77]. Етапи документообігу на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” Державного агентства резерву України наведено на рис. 2.2.

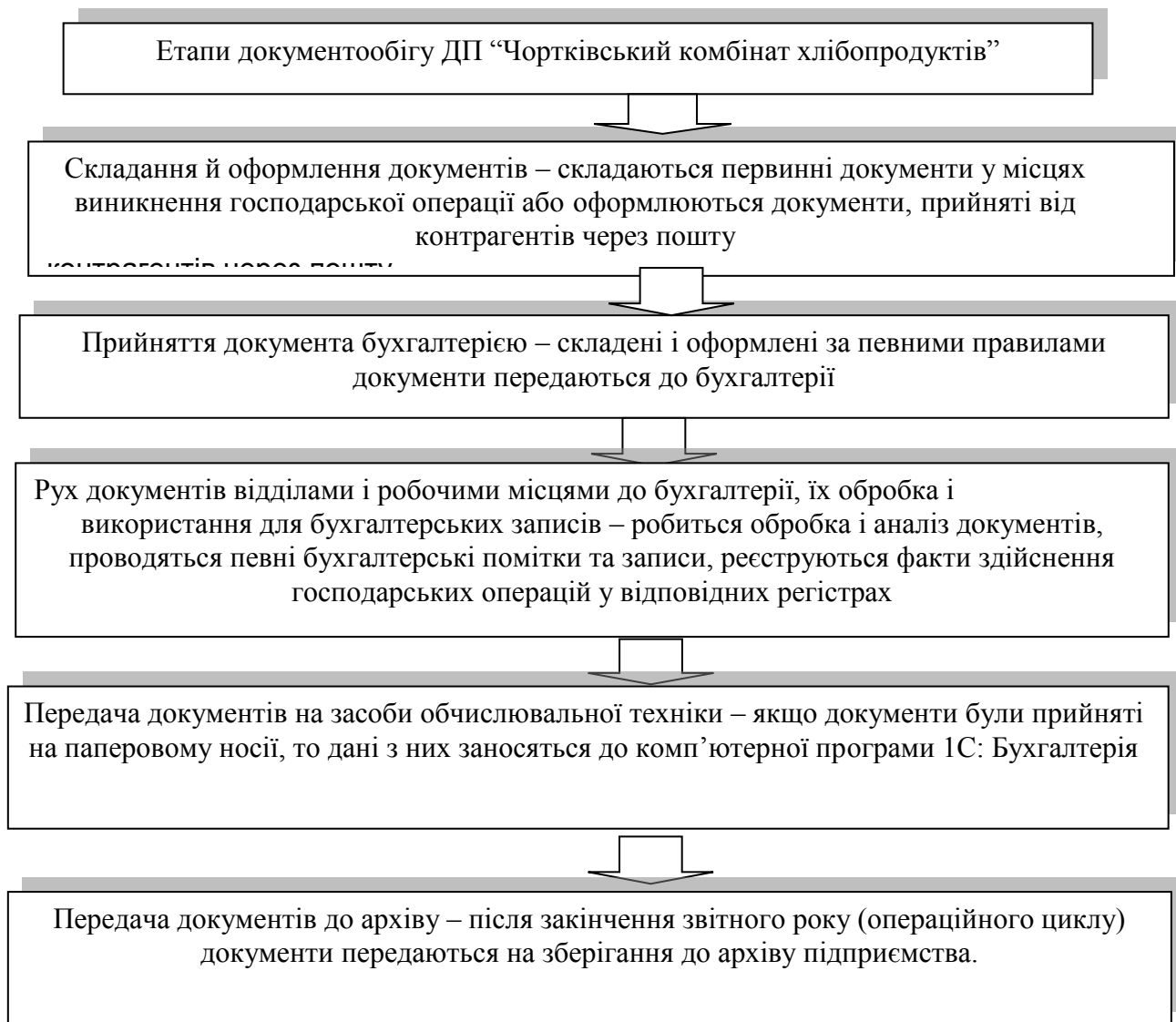

Рис. 2.2 Етапи документообігу ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” Державного резерву України

Організаційний аспект документування – це безперечно розробка та виконання графіку документообороту за кожною ланкою облікової роботи, для кожного бухгалтера та в цілому по підприємству.

Графік документообороту встановлюється з метою упорядкованості руху та своєчасного одержання первинних документів для записів у бухгалтерському

обліку. В ньому вказуються дата створення або одержання від інших підприємств та установ документів, прийняття їх до обліку, передача в обробку та до архіву [72].

Для того, щоб рух документів мав дійсно упорядкований характер, в графіку документообороту необхідно передбачити якомога більшу кількість позицій щодо процесу створення і обробки первинних документів. Особливо це стає важливим із впровадженням електронних документів, у зв'язку з чим з'явилась необхідність у висвітленні нових позицій проходження документів, які стосуються особливостей створення та передавання електронних документів, а також використання електронного цифрового підпису.

На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” в графіку документообігу відображають такі позиції: назва документа; вид документа (внутрішній / зовнішній) та структурний підрозділ, що його створює; підстава для створення документа; посадова особа, що підписує документ; умови використання цифрового підпису, сертифіката ключа та посиленого сертифіката ключа; термін створення документа; термін відправлення або одержання документа (за умовами договорів); умови відправлення або одержання чи передачі документа (засоби інформаційно-телекомунікаційного зв'язку: факс, електронна пошта, мережа Інтернет, пошта); термін проведення в обліку; структурний підрозділ, до якого передається документ; обліковий реєстр, в якому відображається або з яким зіставляється документ; термін збереження документу.

Обов'язковим є затвердження і оформлення додатком до облікової політики переліку осіб, які мають право підписувати документи і ознайомлення з ним робітників бухгалтерії, що займаються їх обробкою. В цьому ж додатку наводяться вказівки щодо застосування факсиміле для окремих документів, основної та додаткових печаток підприємства, його штампів.

У графіку документообороту комбінату хлібопродуктів затверджено основні засади щодо організації інвентаризації, оформлення її результатів та проведення їх в обліку.

Один з головних аспектів проведення інвентаризації – це, передусім,

створення інвентаризаційної комісії. З приводу інвентаризації стану розрахунків до складу такої комісії входять головний бухгалтер Р.Ю.Дмитрук, бухгалтер, що займається обліком розрахунків з дебіторами та кредиторами Р.І.Гудима, відповідальний робітник, що займається підписанням договорів постачання та продажу О. Л. Різник. В обліковій політиці зазначено додаткові строки проведення інвентаризації заборгованості. Її проводять щомісяця за визначеним графіком, зважаючи на необхідність виявлення дебіторської заборгованості та підтвердження її сумнівності, прийняття своєчасних заходів по стягненню боргів. Для забезпечення вчасного та якісного проведення інвентаризації розрахунків бухгалтер з фінансово-розрахункових операцій Р.І.Гудима наприкінці кожного місяця складає Акт звірення заборгованості (додаток В) та відсилає його контрагентам. Вищезазначений Акт готується як виписка з аналітичної картки розрахунків з контрагентом та містить наступні дані: найменування контрагента; його реквізити; сальдо розрахунків початкове (підтверджене результатами попередньої звірки); дебетовий та кредитовий обороти в розрізі кожного договору, номера і дати первинного документу; сальдо розрахунків на кінець місяця за даними нашого обліку; розбіжності за даними обліку контрагента.

В Акті в окремій колонці виділено суму податку на додану вартість (податковий кредит або зобов'язання) та зазначено номер і дату податкової накладної, що його підтверджує, а також факт її отримання чи неотримання. Введення такої інформації в Акт звірення заборгованості дає змогу бухгалтеру проконтролювати наявність податкових документів на підприємстві, а в разі їх несвоєчасного надходження попередити про необхідність застосування відповідних заходів: коригування суми податкового кредиту з ПДВ, стягнення документів з постачальника або робітника підприємства, який зобов'язаний своєчасно передавати документи в бухгалтерію.

Розглянута постановка облікової роботи по відображенню розрахунків та підтвердженню їхнього стану на звітну дату має наступні переваги:

- достовірність інформації – в бухгалтерії формується перевірена достовірною інформація щодо стану заборгованості з контрагентами;
- попередження появи сумнівних та безнадійних боргів – посилюється ступінь контролю за погашенням заборгованості та прийняттям своєчасних відповідних заходів щодо стягнення сумнівної заборгованості;
- правильна оцінка заборгованості – з'являється можливість якісного проведення резервування сумнівної заборгованості.

Питання оцінки розрахунків в обліковій політиці повинні бути розкриті згідно вимог, що визначаються П(С)БО, та містити наступне:

- оцінка в поточному обліку: дебіторська заборгованість – за сумою погашення; кредиторська заборгованість: нефінансові та поточні фінансові зобов'язання оцінюються за сумою погашення, а довгострокові фінансові – за дійсною вартістю.
- на дату балансу: дебіторська заборгованість – за чистою реалізаційною вартістю; кредиторська заборгованість – аналогічно з оцінкою в поточному обліку [64, 65].

Найбільш вагомим пунктом є розкриття методики визначення чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості, тому в обліковій політиці ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” розкрито метод обчислення резерву сумнівних боргів, що регламентовано П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” [65].

Таким чином, в обліковій політиці повинні міститись такі дані стосовно оцінки на звітну дату дебіторської заборгованості за розрахунками: метод обчислення резерву сумнівної заборгованості, групи періодів непогашення дебіторської заборгованості; відсоток або коефіцієнт сумнівності за кожною групою; дата або період, коли необхідно проводити обчислення резерву сумнівності. Також головному бухгалтеру разом з керівником підприємства необхідно розробити план заходів щодо попередження виникнення сумнівних боргів, та окреслити ступінь відповідальності за своєчасне їх стягнення між менеджерами, які ведуть роботу з підприємствами.

2.2. Особливості обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві

Бухгалтерський облік дебіторської заборгованості, як складової активів балансу, перш за все регламентовано Законом України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” [109]. Методологічні засади відображення в обліку інформації про дебіторську заборгованість регламентовано П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”, а відображення її у фінансовій звітності П(С)БО 2 “Баланс” і П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів”. Визнання дебіторської заборгованості фінансовим активом регулюється П(С)БО 13 “Фінансові інструменти” [65, 67, 69, 71].

Облік заборгованості в системі управління ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” здійснюється з моменту підписання договору, де зазначаються суть та умови угоди, обов’язки сторін щодо виконання умов домовленості та відповідальність сторін у разі порушення таких зобов’язань.

Договір вважається укладеним за умови його підписання учасниками угоди або, крім того, завірення його підписом нотаріуса. На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” складають декілька видів договорів: договір оренди, договір на видачу позик працівникам, господарські договори. Юридичне засвідчення співпраці договірними засадами на підприємстві не оформлюється бухгалтерськими записами і не фігурує в облікових регістрах, але відноситься до етапу первинного обліку, оскільки договір містить відомості про господарську операцію, а також є письмовим свідченням, яке фіксує та підтверджує господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації власника на їх проведення. Бухгалтерські записи формуються в момент переходу права власності на товари (роботи, послуги), підставою для здійснення яких є первинні документи.

До первинних джерел інформаційного забезпечення обліку поточної дебіторської заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” належать рахунки-фактури, рахунки, акти приймання-передачі виконаних

робіт, наданих послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні. Для погашення дебіторської заборгованості або її забезпечення використовують виписку банку, прибутковий касовий ордер, короткостроковий вексель, розрахунки за бартерним контрактом. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи. Первинні документи і облікові реєстри, які пройшли обробку, бухгалтерські звіти і баланси до передачі їх в архів підприємства зберігають бухгалтерії господарства в закритих шафах. Первинні документи: облікові реєстри, бухгалтерські звіти і баланси передаються в архів. Передачу їх в архів оформляє та забезпечує головний бухгалтер Р.Ю.Дмитрук. У архіві документи зберігаються на полицях в хронологічному порядку.

Схема обробки первинних документів та обліку дебіторської заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” представлено на рис. 2.3.

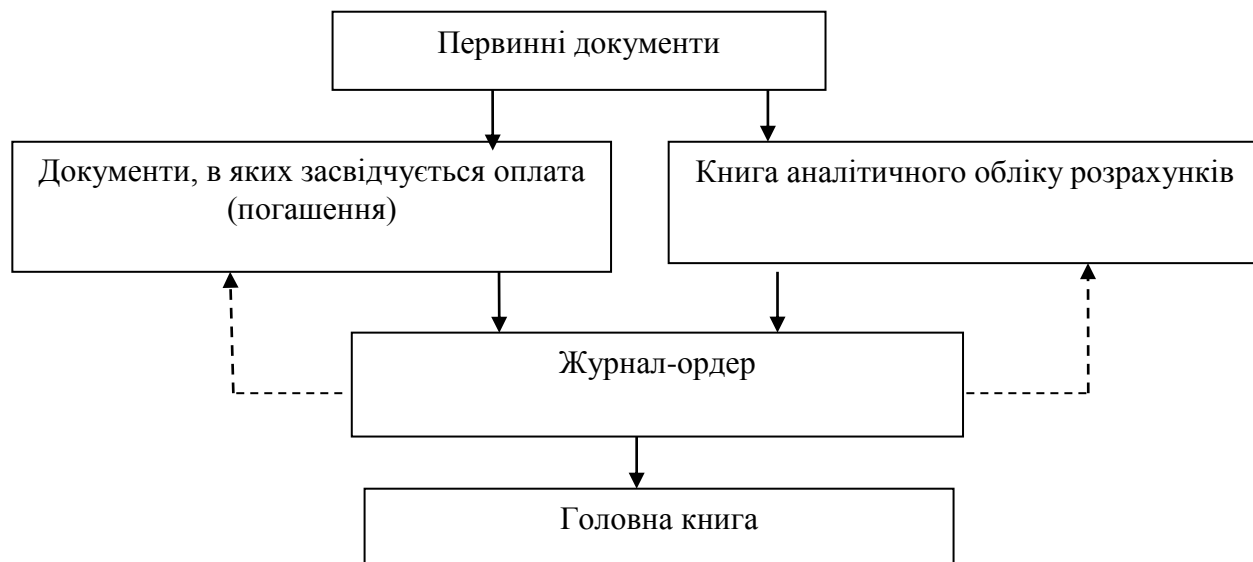

Рис. 2.3. Схема первинного обліку поточної дебіторської заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій № 291 для обліку довгострокової дебіторської заборгованості призначено рахунок 18 “Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”. Для

обліку поточної дебіторської заборгованості Планом рахунків визначено рахунки 3 класу – рахунки 34 “Короткострокові векселі одержані”, 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”, 37 “Розрахунки з різними дебіторами”, 38 “Резерв сумнівних боргів” [63].

Поточна дебіторська заборгованість виникає під час звичайної діяльності комбінату хлібопродуктів та включає в себе процеси постачання, виробництва і реалізації товарів (готової продукції, робіт, послуг).

Облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена вексями, ведеться на рахунку 34 “Короткострокові векселі одержані”.

За дебетом рахунку 34 відображають отримання векселів за продані товари (роботи, послуги) та за іншими операціями в кореспонденції з кредитом рахунків: 36 – отримано короткостроковий вексель за відвантажену покупцям продукцію, роботи, послуги; 37 – погашено дебіторську заборгованість короткостроковим векселем; 70, 71, 74 – отримано короткострокові векселі при реалізації продукції, іноземної валюти, фінансових інвестицій; 73 – отримано векселі в оплату нарахованих підприємству дивідендів, відсотків ін.

За кредитом рахунку 34 відображають отримання коштів у погашення векселів кредиторської заборгованості, продаж векся третій особі та ін. в кореспонденції з дебетом рахунків: 30, 31 – одержано грошові кошти в касу, на рахунки в банках в оплату за вексями; 50, 60 – погашено позику банку за рахунок передачі отриманих короткострокових векселів; 63 – передано векселі постачальникам в оплату заборгованості; 64 – передано векселі в оплату заборгованості по податках і платежах; 94 – втрати від курсових різниць за отриманим короткостроковим векселем в іноземній валюті ін.

Аналітичний облік на рахунку 34 ведеться за кожним одержаним векселем у Відомості 3.4 аналітичного обліку векселів, а синтетичний – у Журналі 3 та Головній книзі. Необхідно відмітити, що у обліковій практиці комбінату хлібопродуктів даний рахунок не використовується.

Облік розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечується векселем ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” здійснює на рахунку 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”, до якого відкривають субрахунки: 361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями”, 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”, 363 “Розрахунки з учасниками промислово-фінансових груп”.

На субрахунку 361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями” узагальнюється інформація про наявність дебіторської заборгованості і її погашення вітчизняними покупцями та замовниками.

На субрахунку 362 “Розрахунки з іноземними покупцями” аналітичний облік ведеться у гривнях та іноземній валюті, обумовленій договором.

На субрахунку 363 “Розрахунки з учасниками промислово-фінансових груп” узагальнюється інформація з учасниками таких промислово-фінансових груп.

За дебетом рахунку 36 відображають продажну вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг, яка включає ПДВ, акцизи та інші податки, збори, що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації в кореспонденції з кредитом рахунків: 30, 31 – повернення покупцям чи замовникам переплачених ними коштів; 70 – нарахування покупцям чи замовникам за реалізовану продукцію; 71 – нарахування покупцям і замовникам за реалізовану іноземну валюту, інші оборотні активи, плати за операційну оренду активів, курсової різниці за дебіторською заборгованістю в іноземній валюті та ін.

При надходженні виручки за реалізовану продукцію кредитують рахунок 36 і дебетують рахунки коштів 30, 31.

За кредитом рахунку в кореспонденції з дебетом рахунків відображають: 38 – списання сумнівної заборгованості за рахунок резерву; 50, 60 – погашення заборгованості по позиках за рахунок оплати, яка надійшла від покупців; 64 –

оплачено заборгованість перед податковими органами за рахунок коштів, що надійшли від покупців і замовників та ін.

Сальдо рахунка 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками” відображає заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію (роботи, послуги).

Синтетичний облік розрахунків з покупцями та замовниками на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” здійснюють у Журналі 3, а аналітичний – у Відомості 3.1. Записи у Відомість 3.1 ведуть за кожним документом, покупцем (замовником) за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

На рахунку 37 “Розрахунки з різними дебіторами” ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за виданими авансами, за претензіями, за наданими позиками робітникам підприємства, за відшкодуванням завданих збитків і за іншими операціями. ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” використовує в своєму обліку такі субрахунки:

– 371 “Розрахунки за виданими авансами” – обліковують всі види авансів надані підприємством в національній і іноземній валюті незалежно від виду діяльності підприємства;

– 372 “Розрахунки з підзвітними особами” – обліковують розрахунки з підзвітними особами, а саме розрахунки з видачі готівки, звітування по витрачених коштах, відшкодування витрат здійснених протягом відрядження;

– 374 “Розрахунки за претензіями” – обліковують розрахунки за претензіями, пред’явленими постачальниками та підрядниками, а також за пред’явленими штрафами, пенею, неустойками;

– 375 “Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків” – обліковують розрахунки з відшкодування підприємству збитки внаслідок нестач і втрат від псування цінностей, якщо винуватця виявлено;

– 377 “Розрахунки з іншими дебіторами” – обліковують розрахунки з надання позик працівникам підприємства [73, с.76].

За дебетом всіх цих субрахунків відображається збільшення, виникнення відповідної заборгованості, за кредитом – погашення, списання. Розглянемо більш детально основні види цієї заборгованості. Дебіторська заборгованість підзвітних осіб нараховується за фактом отримання даними особами авансових підзвітних сум і погашається при повному розрахунку за даними сумами.

Фактично здійснені та документально підтверджені витрати підзвітної особи, пов'язані з виробничою діяльністю, списуються на собівартість продукції, на придбання ТМЦ включаються в суму фактичних витрат на придбання даних цінностей.

Відображення операцій по розрахунках з підзвітними особами та розрахунках за виданими авансами мають наступний вигляд (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Типові операції по розрахунках з підзвітними особами та виданими авансами на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

№ п/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума
1.	Видано грошові кошти під звіт	372	301	5000
2.	Придбані ТМЦ за рахунок підзвітних сум	20, 21, 22, 28	372	3600
3.	Списано витрати на відрядження	92	372	3600
4.	Повернення невитрачених підзвітних сум в касу	301	372	600
5.	Утримання неповернутих підзвітних сум із зарплати	66	372	600

Аналітичний облік по рахунку 37 “Розрахунки з різними дебіторами” на комбінаті хлібопродуктів ведеться за кожним дебітором, видом заборгованості, терміном її виникнення та погашення у Відомості 3.2. Аналітичний облік розрахунків з підзвітною особою поділяється на розрахунки з підзвітними особами в національній валюті та розрахунки з підзвітними особами по дотації і ведеться за кожною підзвітною особою; з працівниками – за кожним працівником. Підсумкові дані кредитових оборотів Відомостей 3.2 за всіма наведеними вище субрахунками записують у Журналі 3.

На балансі ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” резерв сумнівних боргів не зазначений. При проведенні аналізу фінансової звітності нами було виявлено, що у Примітках до фінансової звітності у розділі IX “Дебіторська заборгованість” рядок (951) “списано у звітному році безнадійної дебіторської заборгованості” – 951 тис. грн.

На підприємстві облік на рахунку 38 “Резерв сумнівних боргів” проводиться, а сам резерв не створюється. Відповідно до Наказу про облікову політику ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” створення резерву сумнівних боргів не передбачено, а також не зазначений порядок обліку та основні моменти щодо обліку та організації дебіторської заборгованості. Причинами цього, на нашу думку, є те, що створення такого резерву передбачає вилучення з обороту коштів, які можна було б спрямувати в інші сфери діяльності.

Якщо має місце виникнення сумнівної дебіторської заборгованості перед звітним податковим періодом, то бухгалтер підприємства виконує проведення по її списанні. Якщо безнадійні борги були повернуті бухгалтер виконує проведення навпаки: перераховує дебіторську заборгованість, визнаються доходи і вже у наступному податковому періоді на цю суму подають податкову звітність.

Оскільки одним із важливих етапів формування і достовірного визначення величини активів підприємства, справедливого відображення стану розрахунків з дебіторами є резерв сумнівних боргів, то рахуємо, що на комбінаті хлібопродуктів є упущення щодо обліку дебіторської заборгованості. Тому, необхідним є не лише удосконалення методики створення такого резерву, а й зміна діючої законодавчої бази, яка б стимулювала створення підприємствами резерву сумнівних боргів.

Значну питому вагу в складі джерел коштів підприємства мають позикові кошти, у тому числі й кредиторська заборгованість. Управління кредиторською заборгованістю є одним з найбільш складних завдань бухгалтерського обліку, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів. Кредиторська заборгованість,

на думку І.А. Бланк, – це поточні зобов'язання підприємства, що відображають його заборгованість перед господарськими партнерами з комерційних операцій; з розрахунків, нарахованих до оплати тощо [10, с. 162].

Зобов'язання підприємства відповідно до П(С)БО11 “Зобов'язання” поділяються, зокрема, на: довгострокові, наведені в розділі III пасиву Балансу; поточні, наведені в розділі IV пасиву Балансу [64].

Завданнями обліку зобов'язань є своєчасне, повне і правильне документальне оформлення і відображення на рахунках синтетичного і аналітичного обліку господарських операцій з виникнення та погашення кредиторської заборгованості, не допускаючи прострочок у платежах і уникаючи штрафних санкцій.

Згідно П(С)БО 11 до довгострокових зобов'язань належать: довгострокові кредити банків; інші довгострокові фінансові зобов'язання; відстрочені податкові зобов'язання; інші довгострокові зобов'язання [64].

Для узагальнення інформації про наявність та погашення довгострокової кредиторської заборгованості належать рахунки 50 “Довгострокові позики”, 51 “Довгострокові векселі видані”, 52 “Довгострокові зобов'язання за облігаціями”, 53 “Довгострокові зобов'язання з оренди”, 54 “Відстрочені податкові зобов'язання”, 55 “Інші довгострокові зобов'язання” [63].

Облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими позиковими коштами у інших осіб, які не є поточними зобов'язаннями, проводять по рахунку 50. За дебетом рахунка відображається погашення заборгованості та переведення до поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями, за кредитом – суми одержаних довгострокових позик, а також переведення короткострокових відстрочених позик до складу довгострокових.

Зарахування довгострокових позик на поточні рахунки обліковується на рахунках: Дебет 31 “Рахунки в банках” Кредит 50 “Довгострокові позики”. Переведення короткострокових позик до складу довгострокових у зв'язку зі змінами умов кредитування обліковується: Дебет 60 “Короткострокові позики”

Кредит 50 “Довгострокові позики”. Операції з погашення довгострокових позик і процентів за ними у обліковій практиці відображається записом Дебет 50 “Довгострокові позики” Кредит 31 “Рахунки в банках”.

На рахунку 51 ведуть облік розрахунків з постачальниками, підрядниками та іншими кредиторами за матеріальні цінності, виконані роботи, отримані послуги та за іншими операціями, заборгованість за якими забезпечена векселями та не є поточним зобов’язанням [15, с.78].

Рахунок 52 призначений для ведення обліку розрахунків з іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями строком погашення більше дванадцяти місяців з дати балансу. Для обліку розрахунків з орендодавцем за необоротні активи, прийняті на договірних умовах довгострокової оренди використовують рахунок 53. На рахунку 55 відображається відстрочена згідно чинного законодавства заборгованість з податків та обов’язкових платежів тощо.

Проведений аналіз фінансової звітності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” свідчить про відсутність довгострокової кредиторської заборгованості, що в деякій мірі характеризує фінансовий стан підприємства позитивно.

Для обліку поточної кредиторської заборгованості призначені рахунки 6 класу: 60 “Короткострокові позики”, 61 “Поточна заборгованість за довгостроковими зобов’язаннями”, 62 “Короткострокові векселі видані”, 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”, 64 “Розрахунки за податками і платежами”, 65 “Розрахунки за страхуванням”, 66 “Розрахунки за оплати праці”, 67 “Розрахунки з учасниками”, 68 “Розрахунки за іншими операціями” [63].

Розглянемо більш детально рахунки, які використовує в своїй обліковій практиці для обліку поточної кредиторської заборгованості ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”.

Для бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками передбачений рахунок 63 “Розрахунки з постачальниками і

підрядчиками”. За кредитом цього рахунка комбінат хлібопродуктів обліковує виникнення зобов’язання перед постачальниками і підрядчиками за одержані від них матеріальні цінності, виконані роботи чи надані послуги; а за дебетом – погашення заборгованості перерахуванням із поточного рахунка чи готівкою з каси.

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин по товарних операціях є первинні документи з обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками, що унаочнено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Документування розрахунків з покупцями та замовниками

Розрахунки з вітчизняними покупцями	Розрахунки з іноземними покупцями
Виникнення заборгованості	
<ul style="list-style-type: none"> - накладні - рахунки-фактури - рахунки - акти приймання робіт, послуг - податкові накладні - товарно-транспортні накладні (ТМ-1) - товарні накладні 	<ul style="list-style-type: none"> - комерційні документи - транспортні накладні (СМР - залізнична накладна, авіанакладна, коносамент) - платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ - розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
Погашення заборгованості	
Виписки банку, ПКО, векселі	Виписки банку, векселі

На суму оплати за відвантажену продукцію, виконані роботи та надані послуги покупцям і замовникам та на суму нарахованого ПДВ на виручку здійснюють наступні записи: Дебет 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”, Кредит 70 “Доходи від реалізації” та Дебет 70 “Доходи від реалізації”, Кредит 64 “Розрахунки за податками та платежами”. При погашенні покупцями та замовниками своєї заборгованості: у випадку погашення грошовими коштами бухгалтерія комбінату хлібопродуктів проводить запис Д-т 30, Д-т 31, К-т 36; у випадку погашення векселем: Д-т 16, Д-т 34, К-т 36;

Поточна дебіторська заборгованість покупців та замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена

векселем) відображається в статі балансу “Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги” (рядки 160-162 активу балансу). До підсумку балансу включається чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості.

Для узагальнення інформації за всіма видами платежів до бюджету, в тому числі податків з працівників ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, використовується рахунок 64 “Розрахунки за податками і платежами”.

За дебетом рахунку 64 відображають належні до відшкодування з бюджету податки, їх сплату, списання тощо. За кредитом рахунку 64 обліковують нараховані податки й платежі в бюджет в кореспонденції з дебетом рахунків 23, 91, 92 – нарахування платежів, що включаються в витрати підприємства; 66 – утримання податку із доходів громадян; 94 – нарахування фінансових санкцій 98 – нарахування податку на прибуток тощо.

Облік зобов’язань за страховими соціальними фондами на комбінаті хлібопродуктів ведеться на рахунку 65 “Розрахунки по страхуванню”. При відрахуваннях до соціальних фондів за рахунок підприємства розраховані суми відображаються за дебетом тих рахунків, на які була віднесена нарахована зарплата, і кредитується рахунок 65 відповідного субрахунка. При утриманні з заробітної плати складається запис Дебет 661 “Розрахунки за заробітною платою” Кредит 65 “Розрахунки за страхуванням” відповідного субрахунка.

Обліковим реєстром обліку на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” є журнал № 3 та відомість № 3.6 по рахунку 64 та журнал 5 або 5а по рахунку 65.

Отже, при дослідженні методики відображення дебіторської та кредиторської заборгованості в системі рахунків бухгалтерського обліку на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” можна зробити висновки про те, що належна організація обліку заборгованості на підприємстві має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних розрахункових операцій за борговими зобов’язаннями.

2.3. Напрями удосконалення обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами в умовах комп'ютерних технологій

Успішний розвиток господарюючого суб'єкта в сучасних ринкових умовах значною мірою залежить від активної його співпраці з юридичними та фізичними особами, що виступають в якості ділових партнерів – контрагентів підприємства. Оцінити взаємовідносини з партнерами, а також доцільність окремих угод досить складно, однак простежити тривалий ланцюг продажу та закупівлі кожного товару в розрізі постачальників та покупців можливо у мовах комп'ютерних технологій. Однак, задача ускладнюється тим, що партнер одночасно може бути і постачальником, і покупцем. За цих умов з'ясування таких питань, як заборгованість партнера, прострочені платежі, рентабельність окремих товарів та ін., може дати несподівану та дуже корисну інформацію, швидкість та достовірність якої забезпечить комп'ютеризація обліку.

Важливу роль в автоматизації розрахунків відіграє світова мережа Internet, за допомогою якої підприємство може отримати як необхідні дані про рівень ризику і рентабельності, вивчивши розміщену на сайті контрагента звітну інформацію, так і безпосередньо проводити розрахунки з контрагентом, використовуючи електронні документи та засоби електронної пошти.

При здійсненні операцій з контрагентами використання програмного забезпечення є необхідною умовою, оскільки дозволяє в повній мірі організувати управління матеріальними потоками, дає можливість господарюючому суб'єкту забезпечити своєчасне постачання у суворій відповідності до вимог замовника.

Важливою умовою нормальної господарської діяльності є виконання договорів і замовлень за строками, обсягом і комплектністю поставок. Порушення умов договорів породжує відповідальність постачальника у вигляді штрафних санкцій і відшкодування шкоди, понесеної покупцем. Саме тому, забезпечуючи нормальний хід господарської діяльності підприємства, покупець

повинен організувати контроль за виконанням договорів і замовлень на постачання матеріальних ресурсів і вести облік їх виконання.

Оперативний облік виконання договорів на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” ведуть в спеціальних картках, до яких заносять із договорів і замовлень строки, обсяги і асортимент поставок, а також на підставі одержаних від постачальників документів на відвантаження (рахунків-фактур, товарно-транспортних накладних) щоденно відмічають фактичне виконання. Такий оперативний облік можна вести на ЕОМ, без складання карток або будь-яких інших паперових документів, здійснюючи контроль при читанні інформації безпосередньо з екрану дисплея.

Бухгалтерський облік виконання договорів можна організувати на позабалансових рахунках, на яких відображаються дані одночасно з проводками по рахунку обліку розрахунків з постачальниками. У позабалансовому обліку можна відкрити парні рахунки: “Надходження матеріальних ресурсів”, “Договори на постачання матеріальних ресурсів”. Деталізація виконання окремих договорів за строками, обсягом і асортиментом поставок деталізується на рахунках аналітичного обліку.

Ринок програмного забезпечення достатньо наповнений програмами, які спрямовані на ведення бухгалтерського обліку. Практично всі бухгалтерські програми дозволяють формувати регістри, зведені проводки, відомості залишків за синтетичними та аналітичними рахунками, контрольні відомості за станом розрахунків. Однак, це є можливості, які властиві всім бухгалтерським продуктам і не залежать від бухгалтерського рахунку, на якому ведеться облік. Для ефективного обліку розрахунків цього недостатньо.

При комп'ютеризації розрахунків з дебіторами і кредиторами, на нашу думку, необхідно побудувати аналітичний облік таким чином, щоб можна було забезпечити можливість отримати необхідні дані в наступних розрізах: за постачальниками щодо акцептованих та інших розрахункових документів, строк оплати яких не настав; постачальниками по неоплачених в строк розрахункових документах; за постачальниками за невідфактурованими

поставками; за авансами виданими; за постачальниками по виданих векселях, строк оплати яких не настав; за постачальниками за простроченими оплатою векселями; постачальниками за отриманим комерційним кредитом тощо; за покупцями і замовникам за розрахунковими документами, термін оплати яких не настав; постачальникам по не оплаченим в строк розрахунковим документам; за покупцями і замовниками за неоплаченими в строк розрахунковими документами; за авансами отриманими.

Для обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами в системі “Галактика” призначено кілька модулів. За їх допомогою здійснюється ведення картотеки пропозицій потенційних постачальників; складання плану закупівель у відповідності до укладених договорів та довгострокових контрактів; вибір конкретного постачальника; формування замовлення на поставку; реєстрація документів, на основі яких здійснюється закупівля; одержання різних звітів в розрізі номенклатури що відстежується, партій, груп та систем класифікації, що використовуються. Програма дає змогу відстежувати встановлені рівні нормативних запасів, виявляти дефіцит та продукцію, що не користуються попитом (неліквіди) [5, с.45].

Врахування фінансових і товарних документів на придбання при роботі з контрагентами відбувається в модулі “Управління закупками”.

Загальні можливості модуля “Управління закупками” характеризуються такими можливостями, як облік партій товарів, що закуповуються; простеженням стоків зберігання, строків дій ліцензій і сертифікатів; облік повернень по реклаमाції; автоматизований розподіл товарів по складах тощо. Окрім того, є можливість реалізації таких стандартних звітів, як: звіти про товари, що купуються в розрізі номенклатури, постачальників, груп, партій, зовнішньої класифікації; звіти по зареєстрованих прибуткових і сформованих накладних на повернення; звіт про стан замовлень (документів-підстав, що виконуються) на закупку; реєстри документів підстав і накладних; звіт про невідповідність в документах на закупку.

Для розрахунку з постачальниками і одержувачами призначений однойменний модуль, що забезпечує повний контроль взаєморозрахунків з контрагентами з врахуванням фінансових і товарних супровідних документів. Основні можливості модуля полягають у формуванні реєстру договорів, що виконуються з обліком товарних та фінансових документів по цих договорах; спеціальному режимі прив'язування платіжних документів до договорів (документів-основ); автоматичному формуванні платіжних документів по документу-основі; контролі взаєморозрахунків; аналітиці відносин з постачальниками та одержувачами по взаємних заборгованостях в розрізі періодів, договорів, груп договорів, конкретних матеріальних цінностей; нарахуванні і обліку штрафів (неустойок, пені) по невиконаних зобов'язаннях контрагентів або фірм. Окрім обліку розрахунків з постачальниками, в системі “Галактика” окремо реалізована можливість ведення розрахунків з покупцями.

Інтерфейс користувачів програмного модуля “Управління продажами” реалізований в “Галактиці” аналогічно інтерфейсу модуля “Управління закупівлями”.

Важливим елементом модуля “Управління продажами” є функція формування відпускних цін. Система “Галактика” дозволяє створити і підтримувати довільну кількість різних прайс-листів. Так, можна мати окремі прайс-листи великооптової та дрібнооптової торгівлі, для роздрібних продаж, для виділення груп товарів та послуг тощо [5, с.46].

Прайс-лист можна формувати вручну або автоматично, розраховуючи на передбачувану ціну реалізації шляхом додавання до облікової ціни ТМЦ описаної користувачем гнучкої системи торгових націнок (знижок) та податків. Також в цьому модулі за умови повної інтеграції з модулем “Постачальники, одержувачі” реалізована можливість ведення продаж наборами (комплектами) товарів, а також резервування ТМЦ в розрізі складів і підприємств, прогнозування об'ємів закупівель і формування заявок на дефіцити.

Важливим елементом при вирішенні задач управління закупівлями і продажами є програмний модуль “Складський облік”, в якому реалізовано

можливості щодо формування прибуткових і видаткових складських ордерів, розподіл запасів по матеріально-відповідальних особах; облік партій товарів, контроль строків зберігання партій, строків дії сертифікатів; формування різноманітних відомостей щодо руху та наявності матеріальних цінностей в широкому діапазоні розрізів. Саме в цьому модулі здійснюється контроль неліквідів, наднормативів, дефіцитних позицій; проведення інвентаризації, формування відомості фактичної наявності, порівняльної відомості по підсумках інвентаризації, по неузгоджених позиціях; проведення дооцінки іноземних товарів в зв'язку зі змінами курсу валют; переоблік собівартості реалізації у відповідності з методикою обліку, що застосовується, та списання товарів (рис. 2.4)

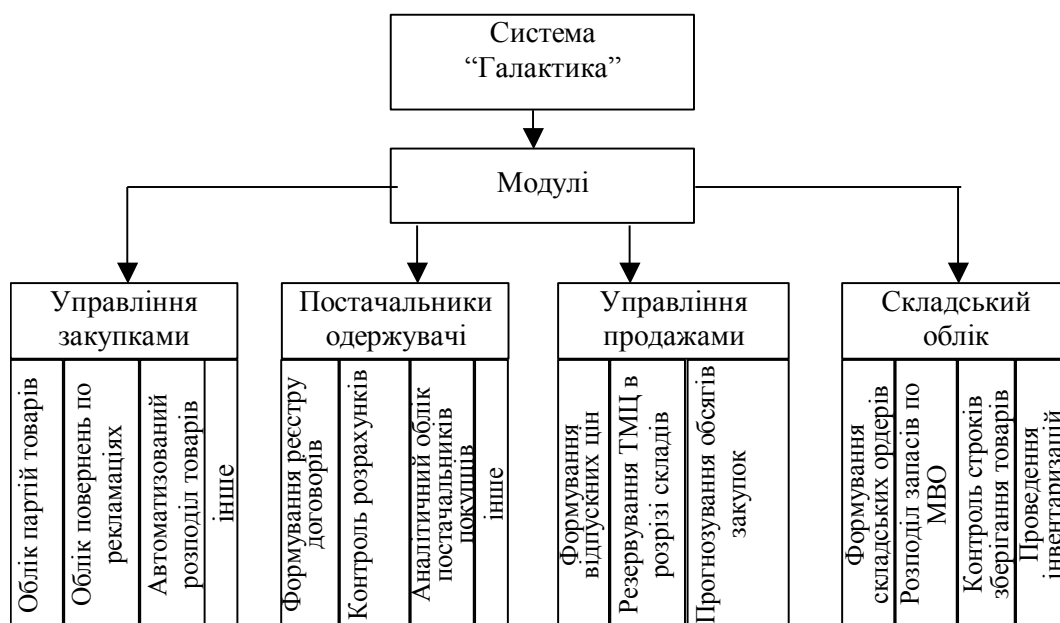

Рис. 2.4. Характеристика системи “Галактика” щодо обліку заборгованості

Рахунки обліку постачальників в системі 1:С “Бухгалтерія” ведуться в трьох розрізах: “Контрагенти”, “Підстава” і “Варіанти реалізації”.

Список аналітичних об’єктів (субконто) “Контрагенти” представлений у вигляді тривірневого довідника. Заповнення цього довідника інформацією може здійснюватися достроково або безпосередньо в процесі введення операцій і документів.

Виду субконто “Підстава” відповідає довідник, який містить відомості про документи – підстави для розрахунків. Такими документами можуть бути договори, рахунки, акти та ін. Даний довідник має назву “Договори”, але до нього можуть вноситися відомості і про будь-які інші види документів.

Наявність даного аналітичного розрізу дозволяє з’ясувати суму дебіторської (кредиторської) заборгованості за кожним документом, а також прослідкувати одночасне виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості у одного й того ж контрагента.

Наявність третього субконто виду “Варіанти реалізації” зумовлене необхідністю вести окремий облік за варіантами реалізації для правильного вирахування податків.

Слід відзначити, що при обліку авансових платежів аналітичний облік ведеться у розрізі тих же видів субконто – “Контрагенти”, “Підстава” та “Варіанти реалізації”. Це означає, що всі отримані від покупця аванси враховуються не лише з деталізацією за договорами, а ще з деталізацією за варіантами реалізації, що дозволяє найбільш точно здійснювати його наступний залік. Цю особливість необхідно брати до уваги при оформленні документів та введенні бухгалтерських операцій.

Програмою передбачено здійснення кількох типів реалізації шляхом вибору з фіксованого переліку. Можливі варіанти видів реалізації подані у вигляді перерахунку “Типи реалізації” зі значеннями: виробництво; виконання робіт; надання послуг; надання посередницьких послуг тощо.

Програма також дає можливість користувачам обирати вид платежів для розрахунків із замовниками. До них можна віднести: передоплату (яка передбачає будь-які розрахунки в безготівковій формі), бартер (передбачає товарообмінні операції) та оплата через касу (оплата в готівковій формі).

Окрім того, в програмі реалізована можливість створення звітів та розрахунків відповідно до потреб користувачів, що може бути зумовлено як галуззю діяльності господарюючого суб’єкта, так і специфікою його діяльності.

Призначення підсистеми “БААН IV – Збут, постачання, склади” полягає у встановленні повного контролю над сферою постачання, обліку та зберігання матеріальних ресурсів підприємства.

Підсистема надає детальну статистику по закупівлі та продажу; наділена комплексною методикою планування та прогнозування; інтегрована з графічною Інформаційною системою підприємства (Enterprise Information System); забезпечує електронний обмін даними; забезпечує підтримку даних у багатовалютному середовищі; забезпечує роботу одночасно з декількома складами; забезпечує роботу з декількома компаніями, в тому числі і управління ланцюгом постачання [62, с.76].

Оскільки дана підсистема є модульною, то функції, що виконуються системою, поділені за модулями.

Модуль “Управління закупками” акумулює необхідну інформацію стосовно того, хто ж із постачальників здатний надати ті чи інші товари з необхідними характеристиками.

Функціонально насичений модуль “Управління продажем” дозволяє реалізовувати електронний обмін даними по продажу, виконувати прямі поставки, складати комерційні пропозиції.

Модуль “Інформація по маркетингу та торгівлі” пропонує набір функцій для управління маркетинговою діяльністю, аналізу та звітності за нею, а також для прямого розсилання. Робота по маркетингу – це основа для управління діловими відносинами з клієнтурою.

Модуль “Електронний обмін даними” дозволить швидко зв’язуватися з постачальниками, що, в кінцевому результаті, посилить позиції підприємства в умовах конкуренції. Це, в свою чергу, дасть змогу знизити рівень складських запасів без шкоди для рівня обслуговування та надійності. Ефективність роботи складів та обробки замовлень може бути значно підвищена в результаті використання модуля “Електронний обмін даними” у поєднанні з інструментальними засобами обробки штрихових кодів. Типова структура модуля забезпечує максимальну гнучкість у діловому спілкуванні.

Модуль “Управління замовленнями на поповнення” є важливим інструментом для проведення операцій по переміщенню наявних запасів між складами та дистриб’юторськими центрами. Система “БААН IV” надає підприємству повну свободу дій при завданні гнучких та ефективних процедур підготовки письмових підтверджень, відвантажувальної та приймальної документації. Замовлення на поповнення можуть бути видані в результаті розрахунку потреб в складських потужностях в модулі “Планування потреб для розподілу” або ж безпосередньо пов’язані з продажем.

Модуль “Управління зберіганням” сприяє більш ефективному та економічно доцільному використанню запасів, які треба зберігати, переміщувати та відпускати. Модуль може використовуватись для управління роботою складу, складськими запасами та їх місцезнаходженням. Проводиться реєстрація запасів по складських місцях, і при цьому є можливість контролювати вільні складські потужності (складський простір).

Модуль “Планування потреб розподілу” управляє поетапним поповненням складів дистриб’юторської мережі. Підприємствам, у яких є потреба у внутрішніх перевезеннях, система “БААН IV” надає великі можливості по управлінню запасами, які перевозять.

Конкорд – фінансово-управлінська система. Для обліку розрахунків в ній використовують модулі “Дебітори/Продажі”, “Кредитори/Закупівлі”, “Склад”.

Модуль “Дебітори” призначений для ефективного управління розрахунками з покупцями і замовниками, клієнтами та іншими типами дебіторів. Модуль дозволяє виставляти рахунки дебіторам, вести преїскуранти і визначати умови для надання різноманітних знижок. Зазначимо, що в програмі реалізовано можливість автоматичного розрахунку пені та штрафів та виставлення відповідних рахунків, нагадування про оплату, ведення і стеження за лімітами кредитування тощо [62, с.77].

Доповненням до модуля “Дебітори” є модуль “Замовлення”, призначений для обліку реалізації і управління продажами. Можливості цього модуля включають резервування товарів, контроль цін у різних валютах, заснований на

торгівельній згоді, а також контроль замовлень по всіх етапах від пропозиції до виставлення рахунку. Цей модуль повністю інтегрований з такими модулями з обліку розрахунків як “Склад” та “Дебітори”.

Ефективно управляти розрахунками підприємства з постачальниками, підрядниками та іншими кредиторами дозволяє модуль “Кредитори”. Модуль підтримує різні умови поставки і оплати, дає змогу вести розрахунки в різних валютах і отримувати документи різними мовами. Цей модуль має спеціальні бухгалтерські процедури для відображення рахунків для оплати, що надходять, і для проведення часткових платежів. Як і у випадку з модулем “Дебітори” модуль “Кредитори” для більш розширеного та поглибленого обліку розрахунків має доповнення – Закупівлі. Цей модуль повністю інтегрований з такими модулями з обліку розрахунків як “Склад” та “Кредитори”.

Сукупність засобів для ведення складського обліку і управління запасами містить модуль “Склад”. Він включає такі можливості, як ведення списків комплектуючих, кількісного бюджету, необмеженої кількості складів, підрахунок необхідної кількості для закупівлі, контроль за переміщенням ТМЦ з необмеженим рівнем деталізації.

На нашу думку, для удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості, при її автоматизації, необхідно:

- створити інформаційну базу кредиторської та дебіторської заборгованості учасників розрахунків;
- звірити в електронній формі взаємні вимоги та зобов’язання й знайти найбільш раціональні способи погашення взаємної заборгованості;
- провести взаємозаліки, поступово скорочуючи обсяги заборгованості;
- вести облік та звітність проведених взаєморозрахунків.

Таким чином, створений під певне підприємство інструментарій забезпечує високий рівень адаптації програмного засобу як до особливостей суб’єкта господарювання, так і до змін в обліковій політиці та в діючому законодавстві. Це також дасть змогу проводити ефективну цінову політику, спрямовану на збільшення прибутку.

Висновки до розділу 2

1. Необхідність у обліковій інформації щодо заборгованості вимагає формулювання основних завдань її обліку, в системі управління підприємством, якими є: розкриття інформації про заборгованість у наказі про облікову політику; розробка графіку документообігу для документів, що підтвержують виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості; вибір облікових реєстрів, у яких відображається заборгованість. Розглянутий стан організації розрахунків з дебіторами та кредиторами на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” свідчить, що він відповідає вимогам чинного законодавства з цього питання і ведеться із застосуванням типових форм первинних документів зі складанням відповідним бухгалтерських проведення.

2. Належна організація обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних розрахункових операцій за борговими зобов'язаннями. Розглянуто методику відображення дебіторської та кредиторської заборгованості в системі рахунків бухгалтерського обліку на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, що сприяє підвищенню інформативної функції бухгалтерського обліку. Досліджено, що синтетичний облік дебіторської заборгованості ведеться з незначними порушеннями вимог чинного законодавства стосовно резерву сумнівних боргів.

3. Для удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості, при її автоматизації, необхідно: створити інформаційну базу кредиторської та дебіторської заборгованості учасників розрахунків; звірити в електронній формі взаємні вимоги та зобов'язання й знайти найбільш раціональні способи погашення взаємної заборгованості; провести взаємозаліки, поступово скорочуючи обсяги заборгованості; вести облік та звітність проведених взаєморозрахунків.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ І АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ ТА КРЕДИТОРАМИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

3.1. Аналіз та оцінка стану дебіторсько-кредиторської заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Аналіз дебіторсько-кредиторською заборгованістю є одним з ключових завдань у вирішенні проблем, що виникають під час поточного управління підприємствами з позиції оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю. Сучасні ринкові умови змінили вимоги до аналізу з боку менеджерів та інвесторів, а тому такий аналіз потребує подальших досліджень.

Сьогодні аналіз повинен бути орієнтований, в першу чергу, на прийняття управлінських рішень, а не тільки на здійснення контролю. Тому етапи проведення аналізу договірних зобов'язань представлено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Етапи проведення аналізу стану договірних зобов'язань суб'єкта господарювання

З наведеної вище схеми зрозуміло, що аналіз дебіторсько-кредиторської заборгованості здійснюється за двома напрямками і, відповідно, має певні особливості. Аналіз контрагента (покупця або постачальника) необхідний для визначення його плато- та кредитоспроможності.

У світовій обліково-аналітичній практиці порівняння дебіторської і кредиторської заборгованості – звичайний і досить розповсюджений аналітичний прийом.

У процесі дослідження аналізу дебіторсько-кредиторської заборгованості доцільно провести економічний аналіз ліквідності активів за строком реалізації. У цьому випадку розрізняють:

- високоліквідні активи;
- швидколіквідні активи;
- повільноліквідні активи;
- важколіквідні активи.

Під ліквідністю оборотних засобів розуміють можливість підприємства вільно маневрувати коштами, переміщувати їх з товарної форми в грошову, і, навпаки, змінювати структуру платіжних коштів і матеріальних цінностей з таким розрахунком, щоб кожна гривня перебувала в обігу і давала максимальну віддачу у формі доходу чи економії. За рівнем мобільності оборотні засоби можна поділити на три групи: грошові кошти, кошти в розрахунках і матеріальні цінності. Високоліквідними оборотними засобами є грошові кошти, що можуть бути в будь-який час використані для здійснення всіх господарських операцій; менш ліквідними засобами є дебіторська заборгованість, тому що по таких коштах немає впевненості в строках їх надходження; повільноліквідними – матеріальні цінності, важколіквідними – основні засоби.

Рівень дебіторської та кредиторської заборгованості спричиняє суттєвий вплив на ліквідність підприємства.

Низький показник ліквідності свідчить про те, що підприємство не може оплатити свої поточні борги та зобов'язання. Це може призвести до

інтенсивного продажу довгострокових вкладень та активів, а в найгіршому випадку – до неплатоспроможності та банкрутства.

Для власників підприємства недостатня ліквідність може означати зменшення прибутковості, втрату контролю та часткову або повну втрату вкладень капіталу. У тому випадку, коли власники несуть необмежену відповідальність, їх збитки можуть перевищити початкові вкладення.

Для кредиторів недостатня ліквідність у боржника може свідчити про затримку у сплаті процентів та основної суми боргу. Поточний стан ліквідності підприємства може також вплинути на її відносини з клієнтами та постачальниками товарів та послуг. Такі зміни можуть призвести до неспроможності даного підприємства виконати умови договорів та призвести до втрати взаємовідносин з постачальниками. Ось чому показнику ліквідності надається таке важливе значення. Якщо підприємство не може погасити свої поточні зобов'язання по мірі того, як настає строк їх оплати, його подальше функціонування ставиться під сумнів, та це у свою чергу відсуває усі інші показники діяльності на другий план.

При оцінці ліквідності розраховують наступні основні коефіцієнти:

- коефіцієнт загальної ліквідності;
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Згадані показники розраховуються на підставі даних форми № 1 шляхом зіставлення поточних активів і поточних зобов'язань підприємства.

Коефіцієнт покриття (інші найменування цього коефіцієнту – коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт поточної ліквідності). Він дає загальну оцінку ліквідності активів, вказуючи на те, яка сума поточних активів підприємства припадає на одну гривню поточних зобов'язань. Якщо поточні активи перевищують за величиною поточні зобов'язання, підприємство може розглядатися як таке, що успішно функціонує. Коефіцієнт розраховується за формулою:

Коефіцієнт покриття = Оборотні активи (ряд. 260 ф. 1) + Витрати майбутніх періодів (ряд. 270 ф. 1) / Поточні зобов'язання (ряд. 620 ф. 1) + Доходи майбутніх періодів (ряд. 630 ф. 1)

Коефіцієнт покриття, що дорівнює 2 (або 2:1), свідчить про можливість підприємства погасити поточні зобов'язання. Такий підхід пояснюється практикою, що склалася, згідно з якою при ліквідації активів їх продажна ціна на аукціоні становить приблизно половину їх ринкової вартості. Іншими словами, якщо вартість активів зменшиться вдвічі, виручки, що залишилися, буде достатньо для погашення поточної заборгованості в тому випадку, якщо до ліквідації коефіцієнт дорівнював 2:1 [149, с.152].

Коефіцієнт швидкої ліквідності (інше найменування цього коефіцієнта – коефіцієнт “лакмусового папірця”). На відміну від попереднього, він враховує якість оборотних активів і є більш суворим показником ліквідності, оскільки при його розрахунку враховуються найбільш ліквідні поточні активи (запаси не враховуються). Швидкий коефіцієнт розраховується за такою формулою:

Коефіцієнт швидкої ліквідності = Оборотні активи (ряд. 260 ф. 1) – Запаси (ряд. 100-140 ф. 1) + Витрати майбутніх періодів (ряд. 270 ф. 1) / Поточні зобов'язання (ряд. 620 ф. 1) + Доходи майбутніх періодів (ряд. 630 ф. 1)

У літературі наводиться орієнтовне нижнє значення цього коефіцієнта, що дорівнює 1. Однак ця оцінка носить умовний характер. Якщо, наприклад, коефіцієнт швидкої ліквідності дорівнює 0,7 (менше 1), то це означає, що на кожну гривню поточної заборгованості підприємство має лише 70 коп. ліквідних активів. Це є низьким показником для більшості галузей. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина поточних (короткострокових) зобов'язань може бути погашена негайно. Коефіцієнт розраховується за формулою:

Коефіцієнт абсолютної ліквідності = Грошові кошти та їх еквіваленти (ряд. 230 + ряд. 240 ф. 1) / Поточні зобов'язання (ряд. 620 ф. 1) + Доходи майбутніх періодів (ряд. 630 ф. 1)

Використовуючи дані фінансової звітності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки проведемо аналіз ліквідності підприємства та оформимо у вигляді табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Оцінка ліквідності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки

Показники	2010 р.	2011р.	2012 р.	Відхилення	
				2012-2010	2012-2011
Коефіцієнт загальної ліквідності	53,5	3,3	3,6	- 49,9	+ 0,3
Коефіцієнт швидкої ліквідності	25,6	1,3	2,8	- 22,8	+ 1,5
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	21,6	0,4	1,2	- 20,4	+ 0,8

Коефіцієнт загальної ліквідності є відносним показником, що характеризує потенційну можливість підприємства оплатити свої короткострокові зобов'язання шляхом реалізації всіх оборотних активів. Положенням про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, визначено, що про успішне функціонування вітчизняних підприємств свідчить значення його більше від одиниці. Однак слід зауважити, що даний показник не є абсолютним вимірником ліквідності підприємства, оскільки він характеризує лише наявність оборотних активів, але не відображає їх якість. На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” спостерігається в динаміці зниження даного коефіцієнта на 49,9 пункти у 2012р. супроти 2010 р. та його збільшення на 0,3 пункти порівняно з 2011 р. Даний показник є більше одиниці, що є нормативним значенням.

Коефіцієнт швидкої ліквідності аналогічний коефіцієнту покриття за виключенням того, що оборотні активи не включають товарно-матеріальні запаси, оскільки існує вірогідність появи ускладнень при їх реалізації, а також у зв'язку з тим, що кошти, отримані від примусової реалізації виробничих запасів можуть бути суттєво нижчими, ніж витрати по їх придбанню.

Аналізуючи динаміку показника, необхідно звертати увагу на чинники, які зумовили його зміну. Якщо ріст коефіцієнту був пов'язаних в основному зі збільшенням невиправданої дебіторської заборгованості, то очевидно це зростання не має позитивного значення та свідчить про серйозні фінансові труднощі підприємства. Рівень цього показника, на відміну від значення коефіцієнта загальної ліквідності, є досить незначним, навіть якщо взяти до уваги його деяке збільшення. Даний факт свідчить про наявність у складі оборотних активів значної кількості матеріальних запасів (зерна пшениці, кукурудзи фуражної).

На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” спостерігається тенденція до зменшення вищевказаного коефіцієнта у 2012 р. порівняно з 2010 р. – на 49,9 пункти, порівняно з 2011 р. – зростання на 1,5 пункти. Значення коефіцієнта є більше нуля, що є позитивним фактором, оскільки свідчить про здатність підприємства погасити свої зобов'язання при умові своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності є найбільш жорстким чинником ліквідності і показує, яка частина короткострокових позикових зобов'язань може бути при необхідності погашена негайно за рахунок наявних грошових коштів. Необхідно зазначити, що зміна величини грошових коштів викликана можливістю їх використання у термінових заходах, а також тим, що в балансі комбінату хлібопродуктів їх сума відображена на певну дату, залишаючи поза увагою їх динаміку на протязі періоду.

Як видно з таблиці, коефіцієнт абсолютної ліквідності у 2010 р. дорівнював 21,6 пункти, у 2011 р. становив 0,4 пункти, у 2012 р. – 1,2 пункти. На ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” у 2012 р. супроти 2010 р. спостерігається тенденція зниження даного показника, що свідчить про зменшення здатності підприємства погасити найбільш термінові зобов'язання. Однак, зростання даного коефіцієнта порівняно з 2011 р. є позитивом. В загальному показник є більше нуля, що свідчить про те, що підприємство є платоспроможним у довготерміновій перспективі.

Як правило, дебіторська заборгованість досліджується за наступними основними напрямками: структура оборотних активів і питома вага в ній дебіторської заборгованості; середній період погашення дебіторської заборгованості; структура дебіторської заборгованості; склад дебіторської заборгованості (нормальна, прострочена і безнадійна); повернення дебіторської заборгованості (такий аналіз здійснюється в розрізі нормальної дебіторської заборгованості; при цьому вивчається практика її формування на підприємстві, а також дається характеристика її складу, передбаченого строком погашення).

Таблиця 3.2

Склад та структура дебіторської заборгованості ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки, тис. грн.

Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Відхилення 2012 - 2010	Відхилення 2012- 2011
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	95	1038	1693	+1598	+655
Дебіторська заборгованість за розрахунками: – з бюджетом	99	21	152	+53	+131
Інша поточна заборгованість	76	120	268	+192	+148

Аналізуючи дані табл. 3.2, можна зробити висновок про те, що дебіторська заборгованість займає досить значну частку в структурі оборотних засобів підприємств. Найбільшу питому вагу в структурі дебіторської заборгованості підприємства протягом періоду, що аналізується, займає дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги: у 2012 р. порівняно з 2010 р. спостерігається її збільшення на 1598 тис. грн. та порівняно з 2011 р. зростання на 655 тис. грн., що є негативною тенденцією. Звичайно, що усі підприємства зацікавлені продавати продукцію замовникам, які своєчасно оплачують рахунки, незалежно від контролюючих заходів, розроблених підприємством з метою запобігання збутові продукції неплатоспроможним покупцям. Тому керівництву ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” необхідно здійснювати ранжування цієї заборгованості за термінами оплати

рахунків, що допоможе раціонально керувати дебіторською заборгованістю й усіма розрахунковими операціями. Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом у 2010 р. становила 99 тис. грн., у 2011 р. – на 120 тис. грн., у 2012 р. – 268 тис. грн. За аналізований період спостерігається також зростання іншої поточної дебіторської заборгованості: у 2012 р. порівняно з 2010 р. – на 192 тис. грн., порівняно з 2011 р. – на 148 тис. грн. Цей факт вказує на необхідність перегляду політики підприємства щодо інших кредиторів. Зменшення або збільшення дебіторської заборгованості може вказувати або зміну обсягів реалізації, або на зміну умов надання кредиту контрагентам.

У ході аналізу дебіторської заборгованості доцільно проводити її ранжування за термінами виникнення. Найбільш розповсюджена класифікація передбачає наступне групування: до 30 днів, 31–60 днів, 61–90 днів, 91–120 днів, понад 121 день. Щомісячне ведення даного групування дає можливість керівництву скласти чітку картину розрахунків з покупцями та звернути увагу на прострочену заборгованість. Крім того, практична корисність використання наведеного групування полягає ще в тому, що воно значно полегшує проведення інвентаризації стану розрахунків з дебіторами.

Аналіз та контроль рівня дебіторської заборгованості проводять за допомогою абсолютних та відносних показників, які розглядаються в динаміці. Особливо важливим є контроль за своєчасністю погашення заборгованості дебіторами. Для цього в доповнення до показників наявності простроченої дебіторської заборгованості використовують коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості, який розраховується як відношення середньої дебіторської заборгованості по основній діяльності до виручки від реалізації. Значення цього показника залежить від видів договорів, які переважають на даному підприємстві. Наприклад, якщо основний договір передбачає оплату протягом двох тижнів з моменту відвантаження товару, тоді критичне значення коефіцієнту дорівнює $1/26$. Таким чином, якщо розрахункове значення коефіцієнту перевищує $1/26$, можна зробити висновок, що підприємство має проблеми зі своїми дебіторами.

На основі даних фінансово-господарської діяльності ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” проведемо аналіз оборотності дебіторської заборгованості та аналітичні дані оформимо у вигляді табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Аналіз оборотності дебіторської заборгованості ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки

Показники	2010	2011	2012
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	6,3	4,1	3,0
Тривалість погашення дебіторської заборгованості, днів	57	88	120
Відношення середньої величини дебіторської заборгованості до чистого доходу	0,16	0,24	0,33
Частка сумнівної заборгованості в загальному обсязі заборгованості, %	15,5	17,3	28,2

За даними проведених розрахунків можна зробити висновки, що стан розрахунків з покупцями був найгіршим у 2012 році. Середній строк погашення дебіторської заборгованості становив 120 днів і був найвищим за весь період, що досліджується. Особливу увагу необхідно звернути на зниження “якості” заборгованості. Протягом трьох років частка сумнівної дебіторської заборгованості збільшувались, і в 2012 році склала 28,2% від загальної величини дебіторської заборгованості. Крім того, збільшення частки дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних засобів може призвести до зниження ліквідності оборотних активів і, відповідно, до погіршення фінансового стану підприємств.

У зв'язку з тим, що дебіторська заборгованість неминуче призводить до виникнення кредиторської заборгованості, аналіз та пошук шляхів скорочення першої потрібно доповнити аналізом кредиторської заборгованості. Неправомірне залучення в обіг чужих коштів, що перевищують суму залучених коштів, підриває фінансову стійкість фірми. Проаналізуємо джерела утворення майна підприємства ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за терміновістю оплати та оформимо аналітичні дані у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Склад та структура пасивів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки

Показник	Структура пасивів, %		
	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Кредиторська заборгованість	6,3	0,9	0,8
Короткострокові кредити і позикові кошти	0,3	0,2	0,5
Довгострокові кошти	–	–	–
Власний капітал	93,4	98,9	98,7
Разом	100,0	100,0	100,0

Аналізуючи дані табл. 3.4, потрібно відмітити, що під найбільш терміновими джерелами утворення майна розуміємо кредиторську заборгованість, короткостроковими – короткострокові кредити та позикові кошти, довгостроковими – довгострокові кредити та позикові кошти, постійними – власний капітал. З даних таблиці видно, що протягом періоду, що аналізується, найбільшу питому вагу в структурі капіталу підприємств займав власний капітал, причому його частка становила понад 90%. Протягом трьох років ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” не залучав для потреб своєї діяльності довгострокові кредити та позики. За результатами аналізу даних спостерігається тенденція щодо збільшення кредиторської заборгованості.

Таблиця 3.5

Склад та структура кредиторської заборгованості ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” за 2010-2012 роки

Показник	Структура кредиторської заборгованості, %		
	2010 рік	2011 рік	2012 рік
За товари, роботи і послуги	2,0	5,8	65,6
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з бюджетом	30,4	20,3	4,9
зі страхування	17,8	1,5	10,1
з оплати праці	43,7	66,6	16,8
із внутрішніх розрахунків	4,9	1,5	–
Інші поточні зобов'язання	1,2	4,3	2,6
Разом	100,0	100,0	100,0

Аналізуючи дані табл. 3.5, можна зробити висновки про те, що найбільшу питому частку в структурі заборгованості ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” у 2010 р. та 2011 р. займала кредиторська заборгованість по розрахунках з оплати праці – відповідно 43,7 % і 66,6 % та кредиторська заборгованість по розрахунках з бюджетом – відповідно 30,4 % і 20,3 %. У 2012 р. найбільша частка заборгованості за товари, роботи і послуги – 65,6 %, однак позитивним є зменшення порівняно з попередніми роками заборгованості за розрахунками з бюджетом.

Таким чином, за результатами проведення аналізу дебіторсько-кредиторської заборгованості можна надати наступні рекомендації щодо покращання фінансового стану ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”:

- здійснювати постійний контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування;

- по можливості орієнтуватися на збільшення кількості замовників з метою зменшення масштабу ризику неоплати;

- контролювати стан розрахунків за простроченими заборгованостями. В умовах інфляції будь-яка відстрочка платежу призводить до того, що підприємство реально одержує лише частину вартості виконаних робіт, тому необхідно розширити систему авансових платежів;

- своєчасно виявляти недопустимі види дебіторської і кредиторської заборгованості, до яких, в першу чергу, відносяться прострочена заборгованість постачальникам, прострочена заборгованість покупців більше трьох місяців, прострочена заборгованість з оплати праці і по платежах до бюджету, позабюджетних фондів.

Таким чином, сьогодні ставить нові вимоги до аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. Вказані рекомендації слугують способом регулювання та управління дебіторсько-кредиторською заборгованістю комбінату хлібопродуктів та направлені на їх оптимізацію.

3.2. Організація внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості

У Господарському кодексі підкреслено, що для активного впливу на всю господарську діяльність і з метою забезпечення ефективного управління підприємство повинно здійснювати суворий контроль за раціональним використанням грошових, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів [19]. Ці завдання вимагають підвищення рівня контролю за використанням коштів, здійснення профілактичних заходів для попередження нестач, розтрат, крадіжок та інших зловживань.

Внутрішній контроль – це процес спрямований на досягненні цілей підприємства, що являється результатом дій керівництва з планування, організації, моніторингу діяльності підприємства і його окремих підрозділів. Визначити внутрішній контроль з погляду його бухгалтерського розуміння можна так: внутрішній контроль є структура, політика, правила, процедури по забезпеченню збереження активів підприємства і надійності бухгалтерських записів. Важливо усвідомлювати, що внутрішній контроль корисний тільки в тому випадку, якщо спрямований на досягнення конкретних цілей і перед тим, як оцінювати результати контролю необхідно визначити ці цілі.

Внутрішній контроль, як функція управління, дозволяє своєчасно виявити ці умови і фактори, які не сприяють ефективному веденню виробництва і досягненню поставленої мети. Будучи функцією управління, контроль виступає засобом двостороннього зв'язку між об'єктом і системою управління, інформацією про дійсний стан об'єкта і фактичне виконання управлінських рішень. Контроль дає інформацію щодо процесів, які відбуваються на підприємстві, допомагає приймати найбільш доцільні рішення із загальних і спеціальних питань розвитку підприємства, надає можливість судити про правильність прийнятих рішень, своєчасність і результативність їх виконання.

Система внутрішнього контролю є внутрішньогосподарським контролем, який здійснюють власник підприємства, адміністрація та фахівці всіх

структурних підрозділів, в тому числі обліково-фінансові служби, ревізійні комісії, контрольно-ревізійні управління.

Об'єктивна необхідність кардинальних змін в економіці спрямовує на пошук нових форм організації господарської діяльності на основі яких мають бути створені умови для цих змін. Одним із елементів інфраструктури є структура незалежного контролю та консультування – аудит і, особливо внутрішній аудит, про що свідчать організаційні принципи функціонування і той спектр послуг, який може надавати дана структура і його спрямованість на забезпечення інтересів конкретного власника.

Обсяг і мета внутрішнього аудиту змінюються й залежать від розміру, структури суб'єкта господарювання, вимог його управлінського персоналу. Як правило, внутрішній аудит складається з одного чи кількох наведених елементів:

- огляд систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю. Відповідальним за створення адекватних систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю є управлінський персонал. Внутрішній аудит, як правило, передбачає конкретну відповідальність за перевірку цих систем і моніторинг їх функціонування, а також передбачає надання рекомендацій для їх удосконалення;

- перевірка фінансової та господарської інформації. Цей елемент може включати перевірку способів, що застосовуються для визначення, виміру, класифікації цієї інформації і складання звітності про неї та конкретний запит щодо окремих статей, у тому числі детальне тестування операцій, залишків на рахунках і процедур;

- перевірка економічності та продуктивності діяльності, у тому числі нефінансові заходи контролю суб'єкта господарювання;

- перевірка дотримання законів, нормативних актів та інших зовнішніх вимог, а також політики, директив управлінського персоналу та інших внутрішніх вимог [58, с. 47].

Внутрішній аудит є підрозділом суб'єкта господарювання. Для вивчення і здійснення попередньої оцінки функції внутрішнього аудиту важливими критеріями є: організаційний статус – конкретний статус служби внутрішнього аудиту на суб'єкті господарювання і вплив цього статусу на об'єктивність. В ідеальному випадку служба внутрішнього аудиту звітує перед управлінським персоналом найвищого рівня щодо своєї діяльності й не має жодної відповідальності за цю діяльність; обсяг діяльності, тобто характер і обсяг завдань, що виконуються внутрішніми аудиторами; чи здійснюється внутрішній аудит особами, які мають відповідні технічну підготовку і професіоналізм; чи належним чином здійснюється планування, контроль, перевірка та документування внутрішнього аудиту.

На нашу думку, здійснення внутрішнього аудиту має бути незалежним і підпорядкованим керівнику підприємства. Внутрішній аудит повинен здійснюватись згідно з вимогами Закону України „Про аудиторську діяльність” та Міжнародних стандартів аудиту направлених на те, щоб аудиторська перевірка була спрямована і проведена з метою збору потрібних оглядів та оцінювань для проведення аналізу ведення бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами, далі МСА [58, с. 48].

При організації системи внутрішнього аудиту повинні братися до уваги основні принципи її ефективності, дотримання яких є ключовою умовою успішного функціонування системи і які включають ряд основних правил: відповідальності, збалансованості, своєчасності повідомлення про відхилення, інтеграції, відповідності контролюючої і контрольованої систем, постійності, комплексності, узгодженості пропускну здатності різних ланок системи внутрішнього аудиту, розподілу обов'язків, дозволу і схвалення. Всі вони взаємопов'язані, порядок їх поєднання залежить від конкретних обставин. Принципи є основою ефективного функціонування системи внутрішнього аудиту, дотримання яких на практиці дозволяє: забезпечувати ефективне функціонування, стійкість і максимальний розвиток підприємства в умовах багатопланової конкуренції; зберігати та ефективно використовувати ресурси і

потенціал підприємства; своєчасно виявляти і мінімізувати комерційні, фінансові і внутрішні ризики в управлінні суб'єктом; формувати адекватну сучасним перманентним мінливим умовам господарювання систему інформаційного забезпечення всіх рівнів управління, яка дозволяє своєчасно адаптувати функціонування господарюючого суб'єкта до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі тощо.

Дієвість контролю також підвищується завдяки вмілому поєднанню різних методів, способів і прийомів здійснення контролю. Традиційно серед основних методів контролю виділяють ревізію, інвентаризацію, тематичну перевірку, обстеження, внутрішній аудит, економічний аналіз тощо. Узагальнюючи наведене вище, схему організації внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві можна представити наступним чином (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Організація внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві

Обов'язок внутрішнього аудиту полягає у плануванні та проведенні аудиторської перевірки таким чином, щоб забезпечити достатню впевненість стосовно того, що інформація, за якою складена фінансова звітність не містить суттєвих викривлень. Внутрішній аудит включає дослідження системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю. Аудиторська перевірка може здійснюватись вибіркоvim або суцільним методом. При цьому застосовуються такі методи перевірки, як інвентаризація, дослідження фактів дійсності, перевірки документів, дослідження господарських операцій, тестування та інші. Узагальнення та оформлення матеріалів аудиторської перевірки повинно включати висновок в аудиторському звіті. Аудиторський звіт повинен містити опис обсягу аудиторської перевірки, зазначаючи, що аудит було здійснено відповідно до Міжнародних стандартів аудиту та практики. В аудиторському звіті слід описати процес аудиторської перевірки:

- достатності та відповідності чинним правовим актам;
- правильності складання та умов виконання господарських договорів;
- наявності, стану та правильності оцінки майна;
- ефективності використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів;
- розрахунково-платіжної дисципліни;
- експертизи бухгалтерських балансів і звітів, правильності організації методології та техніки ведення бухгалтерського обліку;
- експертизи достовірності обліку витрат, точності формування фінансових результатів, об'єктивності використання прибутку;
- розробки обґрунтованих пропозицій щодо покращення організації системи контролю, бухгалтерського обліку і розрахункової дисципліни;
- консультування засновників, керівників підрозділів, працівників апарату управління з питань організації господарської діяльності та інших проблем [47, с.84].

До аудиторського звіту слід включити твердження аудитора про те, що аудиторська перевірка надає обґрунтовану впевненість для висловлення думки.

Залежно від специфіки підприємства внутрішній аудит повинен мати положення, в якому визначається особливе місце внутрішнього аудиту, його цілі і завдання, відповідальність і взаємовідносини з іншими службами системи підприємства.

Основним принципом організації внутрішнього аудиту є незалежність, яка обумовлюється чітким встановленням прав, обов'язків і відповідальності, підзвітністю і підлеглистю тільки керівнику та вищестоящому керівництву. Послідовність виконання функцій внутрішнього аудиту унаочнено на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Послідовність виконання функцій внутрішнього аудиту

Права, обов'язки і відповідальність спеціалістів, а також кваліфікаційні вимоги до цих посад регламентують посадові інструкції. З метою забезпечення якісного проведення службою внутрішнього аудиту необхідно мати робочі документи, які є достатньо повними і детальними для забезпечення повноти аудиторської перевірки. Робочі документи допомагають планувати і проводити аудиторську перевірку, здійснювати контроль за проведенням аудиторської роботи, містять докази, отримані в результаті проведеної аудиторської роботи. Вони складаються й систематизуються так, щоб відповідати обставинам і потребам аудитора в кожній конкретній аудиторській перевірці.

Для збільшення ефективності аудиторської перевірки аудитор може користуватися графіками, аналітичною чи іншою документацією, підготовленою суб'єктом господарювання. За таких обставин аудитору необхідно впевнитися, що ці матеріали підготовлені належним чином. Аудитор розробляє і документально оформляє детальний загальний план аудиторської перевірки, що є інструкцією для розробки програми аудиту.

До обов'язків служби внутрішнього аудиту необхідно віднести:

- забезпечення постійного аналізу та контролю ймовірних ризиків діяльності підприємства, оцінки повноти та надійності ведення бухгалтерського обліку, операційного та адміністративного контролю;
- забезпечення постійного контролю за дотриманням співробітниками підприємства встановленого документообороту, процедур проведення операцій, функцій та повноважень згідно з покладеними на них обов'язками;
- проведення розгляду фактів порушень співробітниками підприємства чинного законодавства України, інших нормативно-правових актів та стандартів професійної діяльності, внутрішніх документів, які регулюють та визначають політику підприємства;
- надання рекомендацій керівництву або власнику підприємства при прийнятті рішень щодо забезпечення недопущення дій, результатом яких може стати порушення чинного законодавства, інших нормативно-правових актів;

- розробку рекомендацій та вказівок щодо усунення виявлених порушень, покращання системи внутрішнього контролю та здійснювати контроль за їх використанням та виконанням;

- забезпечення схоронності та повернення одержаних від підрозділів підприємства документів на всіх носіях.

- забезпечення повноти документування кожного факту перевірки, оформлення письмово висновків, де мають бути відображені усі питання, вивчені в ході перевірки, та рекомендації, надані керівництву або власнику підприємства;

- контролювання організації роботи на підприємстві з вивчення усіма співробітниками вимог чинного законодавства України, нормативно-правових актів, інших підзаконних та відомчих актів, внутрішніх документів підприємства на підставі переліку службових обов'язків;

- керівник служби внутрішнього аудиту підприємства приймає участь у засіданнях керівних структур при обговоренні тем, які прямо або побічно стосуються внутрішнього контролю і аудиту, бухгалтерського обліку, структури або розвитку підприємства [76, с.43].

Ми вважаємо, що по аналогії з зовнішнім аудитом, спеціаліст служби внутрішнього аудиту підприємства повинен дотримуватись:

- принципу незалежності, об'єктивності та доброзичливості;
- принципу конфіденційності інформації;
- принципу майстерності і компетентності;
- принципу контролю роботи, яка виконується іншими спеціалістами, що залучаються до аудиторської перевірки;
- принципу документування внутрішнього аудиту.

Одним із найважливіших етапів організації внутрішнього аудиту є визначення методики перевірки дебіторської та кредиторської заборгованості. Для встановлення методики внутрішнього аудиту операцій з дебіторсько-кредиторської заборгованості визначимо мету і завдання такого контролю (рис. 3.4).

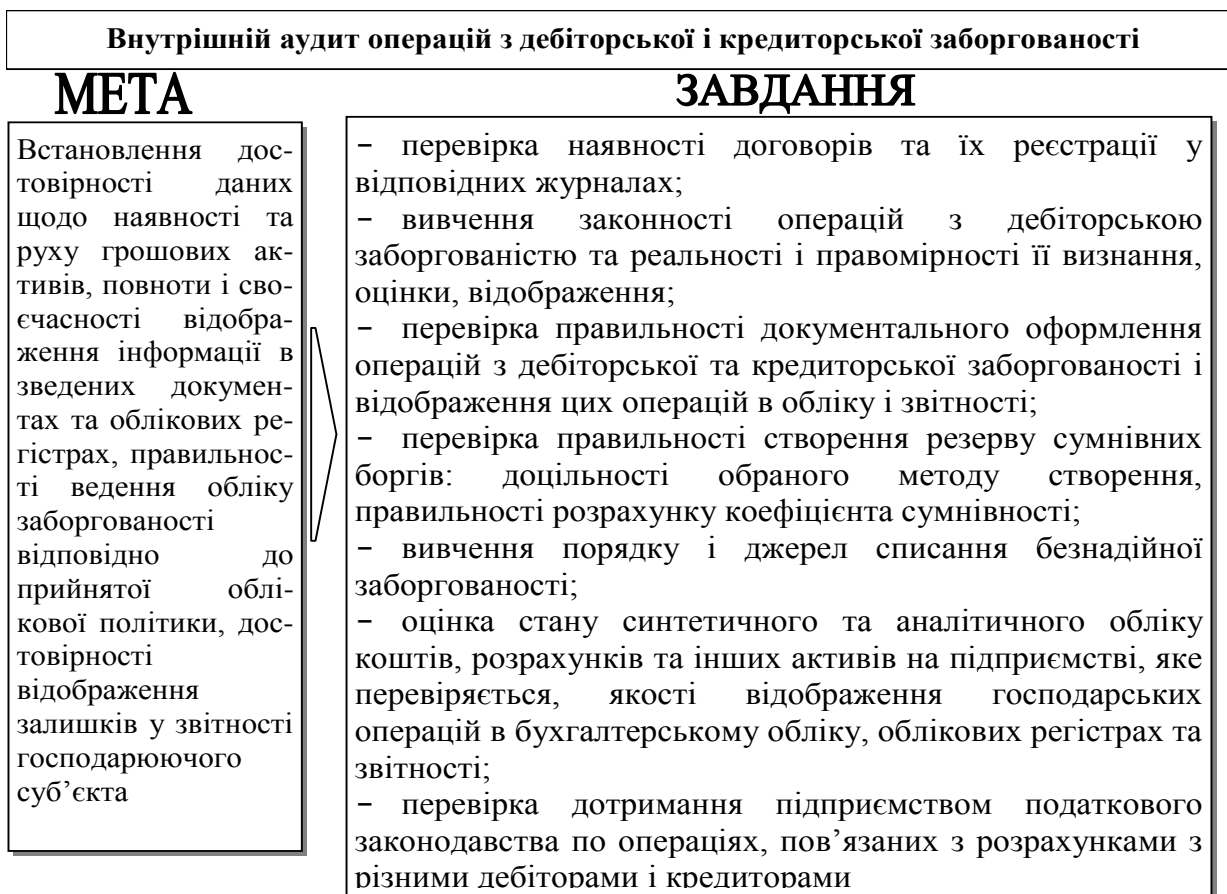

Рис. 3.4. Мета і завдання внутрішнього аудиту операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості

Отже, метою внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” є встановлення достовірності даних щодо наявності та руху грошових активів, повноти і своєчасності відображення інформації в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку дебіторської заборгованості відповідно до прийнятої облікової політики, достовірності відображення залишків у звітності господарюючого суб'єкта.

Безконтрольне зростання дебіторської заборгованості – досить поширене явище в умовах кризи неплатежів. Система контролю, у даному випадку, має велике значення, тому що без неї сума дебіторських заборгованостей може перевищувати допустимий рівень, що призведе до зниження потоку готівки і до появи сумнівних боргів, які, в свою чергу, значно знизять загальний виторг, а отже і прибуток від реалізації продукції. Для забезпечення ефективності внутрішнього аудиту стану дебіторської заборгованості доцільно встановити

конкретні процедури саме відповідно до розглянутих об'єктів та параметрів у Посадових інструкціях персоналу бухгалтерії. Для удосконалення внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві пропонуємо проведення тесту внутрішнього аудиту. Мета такого контролю – з'ясувати чи операції, які пов'язані з продажем товарів чи наданих послуг є дійсними; чи вчасно і точно реєструються операції з продажу товарів чи надання послуг у відношенні рахунка, суми і періоду; чи відповідають грошові надходження балансовим рахункам дебіторів; чи затверджується і реєструється повернення товарів замовниками точно у відношенні рахунка, суми і періоду; чи усі замовлення відповідним чином затверджуються з урахуванням ризику неплатежу, сумнівні рахунки визнаються і забезпечуються вчасно.

Отже, розглянуті організаційні підходи щодо внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості забезпечать вирішення важливих завдань, що мають істотне значення для керування фінансово-господарською діяльністю ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”. Для удосконалення внутрішнього аудиту заборгованості на підприємстві рекомендовано проведення тесту внутрішнього аудиту, що дасть змогу оцінити стан заборгованості та сприятиме зниженню суми дебіторської заборгованості, скороченню сумнівної і безнадійної дебіторської заборгованості.

3.3. Напрями удосконалення аудиту операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства

Юридична основа здійснення аудиторської діяльності виникла із прийняттям Закону України “Про аудиторську діяльність” від 22 квітня 1993 р. Цим документом поряд з регулюванням багатьох питань здійснення аудиторської діяльності визначалась обов'язковість аудиту. Необхідність підтвердження показників річної звітності незалежними аудиторами була визнана для підприємств і організацій усіх форм власності за незначними

винятками. Зокрема, у статті 10 цього закону було відмічено, що проведення аудиту є обов'язковим для підтвердження достовірності та повноти річного балансу і звітності підприємств, кооперативів, товариств та інших господарюючих суб'єктів незалежно від форми власності та виду діяльності, звітність яких офіційно оприлюднюється, за винятком установ та організацій, що повністю утримуються за рахунок державного бюджету і не займаються підприємницькою діяльністю, а також суб'єктів з річним господарським оборотом у розмірі не більше як двісті мінімальних заробітних плат, для яких він проводився один раз на три роки [70]. Кардинальні зміни щодо обов'язковості аудиту відбулись у 1997 році. Постановою Верховної Ради України від 24.09.1997 р. запроваджено, починаючи з наслідків фінансово-господарської діяльності за минулий рік, обов'язкове проведення аудиту для підтвердження достовірності та повноти річного балансу та звітності банків, інвестиційних фондів, інвестиційних компаній, інших небанківських фінансових установ, які здійснюють залучення коштів громадян або залучення чи торгівлю цінними паперами, бірж, страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів. Однак, обов'язковість аудиту визначається не лише Законом України "Про аудиторську діяльність", але й іншими нормативними документами.

У міжнародних стандартах з аудиту визначають поняття "аудит", як незалежну перевірку фінансових звітів або віднесеної до них фінансової інформації об'єкта, незалежно від того приносить він прибуток чи ні, його розміру і форми організації, коли така перевірка здійснюється з метою вираження подальшої думки [52, с.84].

Одним з найважливіших етапів організації аудиту є визначення його методики. Виходячи з теми дослідження, зупинимось більш детально на розробці методики проведення аудиту дебіторської й кредиторської заборгованості, що представляє собою сукупність способів і прийомів, що дають можливість провести перевірку системно, тобто це система способів, прийомів і правил, призначена для вивчення господарської діяльності

підприємств і включає розробку програми проведення перевірки і конкретних прийомів і способів при здійсненні контролю операцій по заборгованостях.

Методику аудиту операцій з дебіторською та кредиторською заборгованістю необхідно поділяти на загальну (що ґрунтується на застосуванні єдиних правил, підходів, прийомів при вивченні операцій із заборгованістю на підприємствах будь-якої галузі економічної діяльності) та часткову (що розробляє особливості аудиту вузьких місць, шляхом узагальнення практики виявлення нетипових порушень, включаючи способи їх здійснення). Методика аудиту складається з трьох рівнів: перший – об’єкти дослідження, другий – джерела одержання інформації, третій – способи вивчення операцій з дебіторською та кредиторською заборгованістю.

У таблиці 3.6. унаочнено перелік об’єктів аудиту операцій з дебіторсько-кредиторської заборгованостей на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”.

Таблиця 3.6

Об’єкти аудиту операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

<i>Об’єкти</i>	<i>Джерела інформації</i>
Облікова політика	Форми бланків документів, реєстрів обліку, звітності, порядок укладання договору про повну матеріальну відповідальність
Первинні документи:	
Дебіторська заборгованість	Договори, платіжні доручення, в яких міститься посилання на укладений договір, накладні, рахунки-фактури, рахунки, акти прийнятих робіт, послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні (ТМ-1), товарні накладні, вексель, комерційні документи (рахунки-фактури), транспортні накладні, розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
Записи в реєстрах обліку та звітності	Регістри аналітичного і синтетичного обліку по відповідних рахунках, меморіальні ордери по поточному та інших рахунках, дебіторській заборгованості; журнали № 1, № 3 та відомості 1.1, 1.2, 1.3, 3.1; Головна книга; баланс комбінату хлібопродуктів.
Інформація про порушення	Порушення ведення обліку, недостачі, зловживання, які знайшли документальне підтвердження в актах ревізій, перевірок, висновках аудиторів, постановках правоохоронних органів
Інформація, яка міститься в статистичній, податковій та іншій звітності	

У процесі планування аудиту важливим етапом є розробка програми проведення перевірки операцій з обліку дебіторсько-кредиторської заборгованості, що визначає характер, терміни і обсяги запланованих прийомів і способів аудиту, необхідних для того, щоб здійснити загальний план аудиту.

Від правильності і повноти складання програми залежить ефект всієї перевірки. Загальний план перевірки повинен визначити її цілі та масштаб, давати можливість контролювати роботу всередині групи контролерів, підвищувати ефективність внутрішнього контролю, допомагаючи наперед виявити прийоми і способи, у виконанні яких немає необхідності, визначати галузі, які повинні бути перевірені більш ретельно, і рахунки, для яких існує імовірність, що вони неправильні.

При розробці методики аудиту заборгованості важливим є врахування досвіду і знання контролерів про ймовірні типові помилки. Доцільною є розробка перевіряючим до початку перевірки класифікатору можливих порушень і помилок, ймовірність виникнення яких на конкретному підприємстві є значною. Попереднє складання класифікатора допомагає ефективніше здійснювати перевірки (з меншим затратами часу і більшою результативністю пошуку порушень).

Не менш важливим питанням є планування аудиту дебіторсько-кредиторської заборгованості. Зазначимо, що програма може бути значно деталізована відповідно до кожного виду дебіторської та кредиторської заборгованості ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”. Зупинимось на особливостях перевірки деяких таких видів.

При перевірці розрахункових операцій особливо ретельно слід проводити звіряння залишку заборгованості в облікових регістрах і з актами взаємозвірки розрахунків з контрагентами. Така перевірка проводиться з кожним рахунком і місяцем послідовно. При виявленні у місячних (квартальних) балансах і Головній книзі значних відхилень у розмірах дебіторської заборгованості контролер повинен мати на увазі, що вони можуть бути результатом свідомого викривлення балансу:

- об'єднання дебіторської заборгованості з кредиторською;
- перенесення її на інші рахунки балансу;
- сторнування проведених нарахувань;
- необґрунтованого списання заборгованості на витрати виробництва тощо [2, с.269].

При перевірці розрахунків з покупцями та замовниками необхідно встановити, чи є в наявності всі договори на постачання продукції, чи зареєстровані ці договори в журналі реєстрації договорів та гарантійних листів. При аналізі договорів та інших юридичних документів на постачання готової продукції необхідно встановити достовірність, законність та реальність заборгованості покупців та замовників на кожному субрахунку рахунка 36.

Важливою умовою організації обліку розрахунків з покупцями є правильне оформлення документів на відпущену на місці або відвантажену продукцію і вчасне подання цих документів до бухгалтерії для пред'явлення покупцям рахунків. На підставі реєстрів обліку контролеру необхідно перевірити повноту і своєчасність оплати рахунків. Відмітки про оплату рахунків-фактур покупцями порівнюються з виписками банку. При цьому слід звертати увагу на організацію аналітичного обліку розрахунків з покупцями за відвантажену їм продукцію.

Організація обліку повинна забезпечити виявлення оплаченої (включеної до обсягу реалізації) і неоплаченої продукції (по розрахункових документах, які не здані до банку на оплату: по розрахункових документах, термін сплати яких не настав; по неоплачених вчасно документах; по документах, які були передані на оплату для забезпечення позик з порушенням строку; по продукції, яка знаходиться на відповідальному зберіганні у покупців продукції через відмову від акцепту).

Контролеру слід також звернути увагу на законність проведених операцій щодо кожної суми заборгованості, виявити строки і умови виникнення заборгованості, а також винних у цьому осіб. В літературі практично немає розробок з перевірки правильності обліку сумнівних і безнадійних боргів.

Результати такої перевірки пропонуємо відображати наступним чином, що унаочнено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Відомість перевірки безнадійних боргів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

Дебітор	Дата		Причина визнання заборгова-ності сумнівною	Наявність підтверд-жуючих документи в (+;-)	Сума, що відображен а на поза-балансово-му рахунку	Погашення боргу дебітором				
	виникнення забор-гованості	визнання безнадійнос-ті				виписка банку		відобра-ження в обліку		Від-хи-ленн я
						да-та	сума	дата	сума	

Результати перевірки складу резерву сумнівних боргів рекомендуємо аудиту відображати у формі, що наведено у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Відомість перевірки складу резерву сумнівних боргів ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”

№ з/п	Дебі тор	Дата			Наявність документів-підстав, що підтверджують		Перелік вжитих заходів щодо погашення	Сума, що віднесена до РСБ	Відмітка про правильність розрахунку
		виникне ння за-боргова-ності	визнання заборгова-ності сумнівною	нара-хуван ня ре-зерву	вжиті заходи щодо погашення	необхід-ність нарахуван ня РСБ			

Перевіряючи розрахунки з використанням векселів необхідно звернути увагу на своєчасність та правильність відображення вексельного проценту по отриманих векселях; визначити причини неплатежів, якщо є факти простроченої заборгованості, чи немає порушень строку позовної давності, чи правильно проводилось ціноутворення при реалізації продукції (робіт, послуг) при використанні націнок (знижок).

Перевірку розрахунків з підзвітними особами на державному підприємстві “Чортківський комбінат хлібопродуктів” рекомендуємо здійснювати в такій послідовності, яку наведено у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Програма перевірки операцій з обліку дебіторської заборгованості (витяг)

<i>Перелік питань</i>	<i>Прийоми і способи вивчення питань</i>	<i>Робочі документи аудитора</i>	<i>Період проведення</i>	<i>Примтки</i>
...				
Перевірка порядку видачі коштів під звіт	Нормативно-правова, взаємна перевірка	Робоча таблиця “Відомість виявлених відхилень у порядку видачі коштів під звіт”		
Перевірка посвідчень на відрядження	Нормативно-правова, формальна перевірка	Накопичувальна відомість		
Перевірка правильності і своєчасності подання підзвітними особами авансових звітів в бухгалтерію	Нормативно-правова, хронологічна перевірка	Накопичувальна відомість		
Перевірка доцільності та законності витрачання грошових коштів та обґрунтованість прийнятих до оплати витрат на відрядження	Нормативно-правова перевірка	Робочі записи		
Перевірка стану обліку підзвітних сум	Взаємний контроль і арифметична перевірка	Робоча таблиця “Відображення результатів операцій з заборгованістю підзвітних осіб в реєстрах і формах звітності”		

У ході вивчення операцій по придбанню цінностей через підзвітних осіб також необхідно з’ясувати: чи надходили насправді на підприємство цінності; чи достовірна господарська операція по придбанню цінностей; чи правильно списані на витрати придбані цінності; які саме суми грошових коштів, призначені на придбання цінностей, необґрунтовано списано на витрати; хто причетний до оформлення безтоварної операції, необґрунтованого списання цінностей на витрати.

Також рекомендується провести зустрічну перевірку документів, які знаходяться на підприємстві і видані іншими підприємствами. Це допомагає виявити виправлення в примірниках документів, які знаходяться в бухгалтерії підприємства, що перевіряється. Трапляються випадки, коли виправдовуючі

документи однієї підзвітної особи додають до авансового звіту іншої. Це можна виявити суцільною перевіркою записів у авансових звітах, цільової видачі авансу, а також аналізом руху підзвітних сум [36, с.6].

Під час перевірки розрахунків за претензіями необхідно звернути увагу на: обґрунтованість, своєчасність та правильність оформлення претензійних документів. Під виглядом пред'явлення претензії можуть бути приховані факти присвоєння посадовими особами товарів, або недотримання строків пред'явлення претензії може бути використано для приховування фактів крадіжок матеріальних та інших запасів; правильність складання кореспонденції рахунків; правильність ведення аналітичного обліку в розрізі кожної пред'явленої претензії постачальниками тощо; відповідність даних аналітичного обліку записам в оборотній відомості (журналі, відомості), Головній книзі, балансі. Результати пропонуємо оформлювати наступним чином (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Перелік виставлених претензій на адресу дебіторів за ___ рік

Дебітор (повна назва підприємства, без скорочення)	Код рядка в реєстрі обліку	Сума заборгованості	Дата виникнення заборгованості	Підстава виникнення заборгованості	Пред'явлена претензія на адресу дебітора		З них сума, визнана дебітором
					сума	дата	

Під час перевірки записів в облікових реєстрах і документах по розрахунках з дебіторами слід перевірити обґрунтованість списання дебіторської заборгованості на витрати. Для цього кожен суму, списану на витрати, перевіряють за первинними документами, встановлюють осіб, винних у виникненні заборгованості і пропуску позовної давності. Також встановлюють, хто з посадових осіб винен у необґрунтованому або неправильному оформленні та пред'явленні позову та з'ясовують причини відмови суду в задоволенні позову.

Незважаючи на високу ефективність та результативність аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості, його організація та проведення

уповільнюються суттєвими недоліками як правового, так і методологічного характеру. Такими негативними явищами є недосконала законодавчо-нормативна база, яка, з одного боку, недостатньою мірою регламентує особливості проведення аудиту у сфері розрахунків з різними дебіторами та кредиторами, а з іншого – сприяє зростанню кількості порушень у даній сфері. Проблема посилюється ще й недостатнім рівнем наукового, інформаційно-технічного та кадрового забезпечення в частині розробки та реалізації новітніх інформаційно-програмних проєктів, які б забезпечили отримання реальних та достовірних результатів контролю швидко та якісно. До того ж, відсутність чіткої схеми деталізації та співвідношення різних видів контрольних дій при перевірці стану дебіторської та кредиторської заборгованості зумовлює низьку ефективність проведення аудиту.

Виходячи із наведених вище недоліків, пріоритетним завданням є розробка та реалізація основних напрямів удосконалення існуючої системи аудиту дебіторсько-кредиторської заборгованості з метою покращення активності суб'єктів господарювання, забезпечення їх стабільності та ефективності функціонування. Такими напрямами є: покращення законодавчого регулювання аудиту в частині визначення основних складових та напрямів, а також органів контролю – прийняття відповідного нормативного акту, який би регламентував порядок здійснення контролю заборгованості підприємств різних форм власності; формування принципово нових підходів до організації, планування та методики проведення аудиту дебіторсько-кредиторської заборгованості з урахуванням вимог сьогодення; використання комп'ютерної техніки у практиці здійснення контрольних процедур; попередження виникнення суттєвих порушень при розрахунках шляхом створення служби внутрішнього аудиту на підприємствах.

Отже, впровадження вказаних пропозицій є запорукою удосконалення методики та організації проведення аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості, що сприяє уникненню кризи неплатежів як на рівні окремого суб'єкта господарювання, так і всієї економічної системи України в цілому.

Висновки до розділу 3

1. Проведений аналіз розрахунків на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” дав підставу зробити висновки про те, що дебіторська заборгованість займає досить значну частку в структурі оборотних засобів підприємств. Найбільшу питому вагу в структурі дебіторської заборгованості підприємства займає дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги: у 2012 р. порівняно з 2010 р. спостерігається її збільшення на 1598 тис. грн. та порівняно з 2011 р. зростання на 655 тис. грн., що є негативною тенденцією. Проведено аналіз оборотності дебіторської заборгованості та зроблена порівняльна оцінка з кредиторською заборгованістю. За результатами проведеного аналізу розрахунків з дебіторами та кредиторами на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” запропоновано рекомендації щодо управління дебіторською заборгованістю для покращання фінансового стану.

2. Розглянуті організаційні підходи щодо внутрішнього аудиту забезпечать вирішення важливих завдань, що мають істотне значення для управління фінансово-господарською діяльністю ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”. Для удосконалення внутрішнього аудиту дебіторсько-кредиторської заборгованості на підприємстві рекомендовано проведення тесту внутрішнього аудиту, що дасть змогу оцінити стан заборгованості та сприятиме зниженню суми дебіторської заборгованості, скороченню сумнівної і безнадійної дебіторської заборгованості.

3. Досліджено методику проведення аудиту операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості, що представляє собою систему способів, прийомів і правил, призначена для вивчення господарської діяльності підприємств і включає розробку програми проведення перевірки і конкретних прийомів і способів при здійсненні контролю операцій із заборгованістю. Рекомендовані у роботі основні напрями удосконалення існуючої системи аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами є запорукою покращення активності суб'єктів господарювання, забезпечення їх стабільності.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження організації обліку та аудиту дебіторської й кредиторської заборгованості підприємства можна зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Розрахунки між підприємствами є однією з необхідних складових розширеного відтворення. Вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову, і навпаки. Розрахунки ґрунтуються на економічній базі кругообігу коштів в процесі виробництва і є суспільним визнанням того, що вони виступають як система економічних відносин між підприємствами. Якщо розглядати підстави виникнення зобов'язань, то можна зробити висновок, що зобов'язання для однієї сторони виступає дебіторською заборгованістю, а для іншої – кредиторською. Тобто, за напрямами боргових зобов'язань (суб'єктами) заборгованість по розрахунках між підприємствами (що впливають із виконання (невиконання) зобов'язань) поділяють на кредиторську і дебіторську.

2. Дебіторська заборгованість є тотожним поняттю “кошти в розрахунках” та визначається як матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу грошових коштів. Кредиторська заборгованість – це сума, яку повинен сплатити боржник за одержані від постачальника цінності, надані послуги, виконані роботи, нараховану заробітну плату, розрахунки з бюджетом і позабюджетними фондами, тощо.

3. Проведений аналіз економічної літератури показав, що до цього часу серед науковців відсутня єдність поглядів щодо класифікації дебіторської заборгованості. Досліджена у роботі класифікація дебіторської заборгованості розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості та відповідає структурі бухгалтерського балансу. Вона дає змогу згрупувати заборгованість за термінами її виникнення (довгострокова або поточна), за видами, за об'єктами обліку (кожним боржником, дебітором) та строками

непогашення. З метою бухгалтерського обліку П(С)БО 11 класифікує кредиторську заборгованість наступним чином: довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, забезпечення. Викладені у роботі погляди, рекомендації та окремі прийоми класифікації заборгованості можна використовувати як для складання фінансової звітності, так і для управлінських рішень щодо регулювання розрахунків та управління дебіторською заборгованістю.

4. Необхідність у обліковій інформації щодо заборгованості вимагає формулювання основних завдань її обліку, в системі управління підприємством, якими є: розкриття інформації про заборгованість у наказі про облікову політику; розробка графіку документообігу для документів, що підтвержують виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості; вибір облікових реєстрів, у яких відображається заборгованість. Розглянутий стан організації розрахунків з дебіторами та кредиторами на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” свідчить, що він відповідає вимогам чинного законодавства з цього питання і ведеться із застосуванням типових форм первинних документів зі складанням відповідним бухгалтерських проведення.

5. Належна організація обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних розрахункових операцій за борговими зобов'язаннями. Розглянуто методику відображення дебіторської та кредиторської заборгованості в системі рахунків бухгалтерського обліку на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”, що сприяє підвищенню інформативної функції бухгалтерського обліку. Досліджено, що синтетичний облік дебіторської заборгованості ведеться з незначними порушеннями вимог чинного законодавства стосовно резерву сумнівних боргів. Визначено, що для проведення внутрішнього аналізу і контролю своєчасності розрахунків, виконання прийнятих зобов'язань та стягнення своєчасно несплачених сум потрібно, в першу чергу, посилити роль і значення аналітичного обліку заборгованості, що дасть змогу уникнути проблем при управлінні дебіторською заборгованістю.

6. Для удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості, при її автоматизації, рекомендовано:

- створити інформаційну базу кредиторської та дебіторської заборгованості учасників розрахунків;
- звірити в електронній формі взаємні вимоги та зобов'язання й знайти найбільш раціональні способи погашення взаємної заборгованості;
- провести взаємозаліки, поступово скорочуючи обсяги заборгованості;
- вести облік та звітність проведених взаєморозрахунків.

Таким чином, створений під певне підприємство інструментарій забезпечує високий рівень адаптації програмного засобу як до особливостей суб'єкта господарювання, так і до змін в обліковій політиці та в діючому законодавстві. Це також дасть змогу проводити ефективну цінову політику, спрямовану на збільшення прибутку.

7. Проведений аналіз розрахунків на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” дав підставу зробити висновки про те, що дебіторська заборгованість займає досить значну частку в структурі оборотних засобів підприємств. Найбільшу питому вагу в структурі дебіторської заборгованості підприємства займає дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги: у 2012 р. порівняно з 2010 р. спостерігається її збільшення на 1598 тис. грн. та порівняно з 2011 р. зростання на 655 тис. грн., що є негативною тенденцією. Проведено аналіз оборотності дебіторської заборгованості та зроблена порівняльна оцінка з кредиторською заборгованістю. За результатами проведеного аналізу розрахунків з дебіторами та кредиторами на ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів” запропоновано рекомендації щодо управління дебіторською заборгованістю для покращання фінансового стану.

8. Розглянуті організаційні підходи щодо внутрішнього аудиту забезпечать вирішення важливих завдань, що мають істотне значення для управління фінансово-господарською діяльністю ДП “Чортківський комбінат хлібопродуктів”. Для удосконалення внутрішнього аудиту дебіторсько-кредиторської заборгованості на підприємстві рекомендовано проведення тесту

внутрішнього аудиту, що дасть змогу оцінити стан заборгованості та сприятиме зниженню суми дебіторської заборгованості, скороченню сумнівної і безнадійної дебіторської заборгованості.

9. Досліджено методику проведення аудиту операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості, що представляє собою систему способів, прийомів і правил, призначена для вивчення господарської діяльності підприємств і включає розробку програми проведення перевірки і конкретних прийомів і способів при здійсненні контролю операцій із заборгованістю. Рекомендовані у роботі основні напрями удосконалення існуючої системи аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами є запорукою покращення активності суб'єктів господарювання, забезпечення їх стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва Є. І. Кредитна політика як інструмент управління дебіторською заборгованістю / Є. І. Агеєва // Фінансовий менеджмент. – 2004. – № 6 – С.22-23.
2. Акімова Н.С. Основні проблеми обліку та внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості / Н.С. Акімова // Науково-технічний збірник . – Харків, 2007. – Вип. 77. – С.268 – 272.
3. Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл: Принципы бухгалтерского учета / Пер. с англ. Соколова Я.В. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 496с.
4. Банківська енциклопедія / Під ред. Мороза А.М. – К.: Ельтон, 2003. – 328 с.
5. Бенько М.М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку : [монографія] / М.М. Бенько. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 336с.
6. Береза С. Л. Проблема визначення дебіторської заборгованості в обліку / С. Л. Береза // Вісник ЖДТУ. – 2003. – №4 (26). – С.32-37.
7. Белозерцев В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на підприємстві / В. Белозерцев // Економіст. – 2009. – №11. – С. 23-28.
8. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М. Д. Білик // Фінанси України. Міністерство фінансів України, 12 / 2003. – № 12. – С. 24-36.
9. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М.Д.Білик / Фінанси України. – № 12. – 2003. – С.24-36
10. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера. – К.: Ника-Центр, 1998. – 480 с.
11. Блинчевский И.Л. Организация работы по сокращению кредиторской задолженности / И.Л.Блинчевский / Деньги и кредит. –2008. – № 10 . – С. 26-31.

12. Бондаренко О.С. Методика управління портфелем дебіторської заборгованості / О.С. Бондаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №4 (58). – С. 17–23.
13. Бородкин А. Шоковая терапия для бухгалтерского учета / А.Бородкин / Світ бухгалтерського обліку. – 1998. – № 1. – С. 41-47
14. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вузів спец. 7.050106 “Облік і аудит” Вид. 2-е, допов. і переробл. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 640 с.
15. Бухгалтерський фінансовий облік: [Підруч. для студ. спец. “Облік і аудит” – 8-ме вид., доп. і перероб.] / За ред.. Ф.Ф.Бутинця. – Житомир: ПП “Рута”, 2009. – 912 с.
16. Верхоглядова Н.І. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: [Навч. практ. посіб.] / Н.І.Верхоглядова, В.П.Шило, С.Б.Ільїна та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 536 с.
17. Власюк Г.В. Шляхи вдосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками / Г.В. Власюк // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 5. – С. 40-44.
18. Городянська Л. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. / Л.Городянська / Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 9-16.
19. Господарський кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
20. Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах: [Навч. посіб.] / О.М.Губачова, С.І.Мельник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 430 с.
21. Гусева Г.І. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація / Г. І. Гусева // Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: матеріали студентської науково-практичної конференції присвяченої Дням науки в Чортківському інституті підприємництва і бізнесу, ТНЕУ. – 9 квітня 2013 р. – Збірник матеріалів: Чортків, ТНЕУ. – 2013. – С.

22. Дебиторская задолженность предприятия: проблемы остаются? // Бухгалтерский учет в торговле, 2008. – №3. – С. 14
23. Дембинский Н.В. Теория бухгалтерского учета: Учеб. пособие. – Минск: издательств., 2007. – 312 с.
24. Договір у цивільному і трудовому праві: Довідник. Ч. 1. – К.: Юридична книга, 2005. – 280 с.
25. Завгородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 2-ге вид. – Львів: “Центр Європи”, 2007. – 576 с.
26. Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від 30.06.99 р. № 787-XIV // Урядовий кур’єр. – 1999.– № 7
27. Іванілов О.С. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства / О.С. Іванілов, В.В. Смачило, Є.В. Дубровська // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 1 (67). – С. 156–163.
28. Іванчук Р.М. Деякі міркування щодо методологічних засад формування інформації про дебіторську заборгованість / Р.М. Іванчук, О.А. Іванчук // Економічний вісник Донбасу. – 2005. – №1. – С. 11–22.
29. Ізмайлова Н.В. Стан та тенденції дебіторської заборгованості: макроекономічний аспект / Н.В. Ізмайлова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4 (83). – С. 12–17.
30. Камышанов П.И., Камышанов А.П., Камышанова Л.И. Современная бухгалтерия и аудит на предприятиях и в банках: – М, Элиста.: АПП “Джангар”, 2008. – 720 с.
31. Кияшко О.М. Облік дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення / О.М. Кияшко // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. пр. – Донецьк. – 2008. – вип. 26. – С. 191–197. – Т. 2.
32. Кияшко О.М. Щодо питання класифікації дебіторської заборгованості / О.М. Кияшко // Реалізація національних економічних інтересів України в рамках євроінтеграційних процесів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.

- вчених та спеціалістів, 24–25 квіт. 2008 р. – Сімферополь, 2008. – С. 261–263.
33. Ковалев В.В. Анализ и управление дебиторской задолженностью / В.В.Ковалев / Бухгалтерский учет, 2009. –№ 10. –С.15
34. Колпакова Г.М. Как управлять дебиторской задолженностью. – М.: Современная экономика и право, 2000. – 136 с.
35. Короп О. Проблемні питання законодавчого забезпечення обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / О. Короп // Вісник нац. ун-ту водного господарства та природокористування. – вип. 4. – 2007. – С. 141–147.
36. Короп О. Сумнівні та безнадійні борги при комерційному кредитуванні / О.Короп // Школа бухгалтера. – 2006. – № 8. – С. 3–6.
37. Костюченко В. Облік дебіторської заборгованості / В. Костюченко, А. Шаповалова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 7. – С. 13–16.
38. Костюченко В. Облік дебіторської заборгованості / В. Костюченко, А. Шаповалова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 7. – С. 13–16.
39. Костюченко В.М. Актуальні аспекти аудиту дебіторської заборгованості / В.М.Костюченко // Глобалізація, СОТ: конкурентні позиції України : матеріали наук.-практ. конф., 27 берез. 2007 р. – К., 2007. – С. 172–174.
40. Кривич Л.М. Необхідність оцінки якості дебіторської заборгованості в сучасних умовах господарювання підприємств / Л. М. Кривич // Сталий розвиток аграрної економіки : зб. тез доповідей за матеріалами науково-теоретичної конференції для студентів (28 - 29 квітня 2011 р.) / Подільський державний аграрно-технічний університет Інститут бізнесу та фінансів. – Кам'янець-Подільський, 2011. – С. 72–74.
41. Кузьмінський Ю. Здійснення українськими експортерами факторингових операцій за інкасовою формою розрахунків/ Ю. Кузьмінський, К.Наволоцький / Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 9. – С. 48
42. Купріна Н.М. Облік дебіторської заборгованості з позиції концепції збереження капіталу / Н.М. Купріна // Наукові праці Кіровоград. нац.

- техн. ун-ту [Економічні науки] : зб. наук. пр. ; вип. 16, ч. 1. – Кіровоград, 2010. – С. 190–193.
43. Кутер М.И. Бухгалтерский учет основы теории. Учебное пособие. – М.: Экспертное бюро, 1997. – 496 с.
44. Лищенко О. Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / О. Г. Лищенко, Г. М. Бескота // Держава і регіони. – Запоріжжя : Гуманіст. – 2009. – №1. – С. 114-117.
45. Лукаш Р.Е. Щодо питання бюджетування дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / Р.Е. Лукаш // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Ч. 1. – Умань, 2009. – С. 167–168.
46. Макаров В., Белоусов М. Теория бухгалтерского учета / В.Макаров, М.Белоусов. – М: Госфиниздат, 1955. – 288 с.
47. Макарович В.К. Методичні підходи аудиту дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / В.К. Макарович // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в епоху глобальних змін : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 23 жовт. 2009 р.). – К. : КНЕУ ФПБАУ, 2009. – С.82-88.
48. Макарович В.К. Напрямки удосконалення обліку факторингових операцій / В.К. Макарович // Науковий вісник БДФА. – 2007. – вип. 9. – С. 533–541.
49. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н.Матицина / Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. - № 12. – С.38-42.
50. Медведик І.М. Напрямки удосконалення обліково-аналітичних досліджень дебіторської заборгованості / І.М. Медведик, О.І. Конопльова // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2006. – вип. 37. – С. 198–201.
51. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій. Затверджено наказом Агенції з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23.02.98 № 22 / Галицькі контракти, 1998. – № 9

52. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2004 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В.Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ „ІАМЦ АУ „Статус”, 2004. – 1028 с.
53. Моїсеєнко Г.І. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація / Г.І.Моїсеєнко // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2010. – Вип. 29, Ч. 2 : Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності в сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці. — С. 96-99.
54. Момот Т. Управління дебіторською заборгованістю підприємства / Т. Момот // Бізнес інформ. – 2003. – №11-12. – С. 97-99.
55. Мэтьюс М.Р. Перере М.Х.Б. Теория бухгалтерского учёта : Учебник. Пер. с англ. – М.: Аудит ЮНИТИ, 1999. – 663 с.
56. Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги / Г.Нашкерська / Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 11. – С.31-37
57. Нашкерська Г. Облік сумнівної та безнадійної заборгованості / Г.Нашкерська / Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – № 7. – С.27-32
58. Нестерчук О.М. До питання обліку і аудиту дебіторської заборгованості / О.М. Нестерчук // Вісник наукових досліджень. – 2006. – № 4. – С.45-50
59. Новікова Н.М. Особливості нових методів рефінансування дебіторської заборгованості / Н.М. Новікова // Дні науки : зб. тез доповідей. – Т. 1, (м. Запоріжжя, жовт., 2007 р.). – С. 239 – 240.
60. Новікова Н.М. Якість управління дебіторською заборгованістю підприємства: необхідність, функції та принципи оцінки / Н.М. Новікова // Регіон. зб. наук. пр. з економіки “Прометей”. – 2006. – № 2 (20). – С. 215–218.
61. Орлов І.В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія: [монографія] / І.В.Орлов. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 400 с.

62. Осмятченко В.О. Бухгалтерський облік в умовах застосування інформаційних технологій : [монографія] / В.О. Осмятченко. – К. : КНЕУ, 2010. – 263 с.
63. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій: Затверджено наказом МФУ від 30.11.99 р. № 291
64. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов'язання” затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
65. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” : затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
66. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти” : затв. наказом М-ва фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
67. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс” : затв. наказом М-ва фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
68. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати” : затв. наказом М-ва фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
69. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів” : затв. наказом М-ва фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
70. Про аудиторську діяльність. Закон України від 22.04.1993 № 3126-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

71. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV . – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
72. Про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95 № 88 [Електронний ресурс]]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
73. Пушкар М.С. Фінансовий облік: Підручник / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.
74. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
75. Рудницький В.С. Внутрішній аудит: методологія, організація. – Тернопіль.: Економічна думка, 2000. – 104 с.
76. Рудницький В.С. Документальне оформлення внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / В.С. Рудницький// Актуальні проблеми побудови сучасної обліково-аналітичної системи підприємства : зб. тез доповідей на засіданні круглого столу, (м. Полтава, 27 листоп. 2008 року). – Полтава, 2008. – С. 43–45.
77. Сергій Т. Заборгованість і способи її ліквідації. / Т.Сергій /Юридичний вісник України. – 2000. – № 8. – С.14-19
78. Словник-довідник фінансиста АПК / Під ред. Саблука П.Т. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1997.–234 с.
79. Сопко В. Завгородній В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: [Підручник]. – К.: КНЕУ, 2000. – 260 с.
80. Тесленко Т.І. Відображення в обліку поточних зобов'язань у вигляді штрафних санкцій та пені / Т.І.Тесленко // Динаміка наукових досліджень '2004: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. 21-30 червня 2008 р. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2008. – С.40–41

81. Тесленко Т.І. Облік поточних зобов'язань на підприємствах різних форм власності / Т.І.Тесленко // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України.– 2008. – № 1 (40).– С.119–123
82. Тесленко Т.І. Сутність договірних зобов'язань і їхнє відображення в обліку / Т.І.Тесленко // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. – 2006. – № 4–5 (35) – С.119–123 .
83. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / В.О. Подольська, О.В.Яріш – К.: Центр навчальної літератури. – 2007. – 488 с.
84. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета: Пер. с англ. / Под ред. Соколова Я.В. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 576 с.
85. Хомин П. Особливості обліку розрахунків з постачальниками (підрядчиками) по новим регістрам журнальної форми / П. Хомин / Бухгалтерський облік та аудит. – 2002. – №1. – С. 59-62.
86. Чацкис Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П. Бухгалтерский учет активов, собственного капитала, обязательств хозяйственных операций: [Учеб. пособие]. – Донецк, 2011. – 301 с.
87. Югас Е. Ф. Економічна сутність договірних відносин підприємства та форми розрахунків з постачальниками і підрядниками // Економічний вісник університету. – 2011. – № 17/2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evu
88. Юридический энциклопедический словарь. Ред. кол.: Сухарев А.Я. (гл. ред.) и др. – М.: Сов. Энциклопедия, 1984. – 415 с.
89. Юрловський, Б. Припинення зобов'язання / Б. Юровський // Сучасний бухгалтер. – 2004. – №48. – С. 12-20.
90. Юровский Б. Коригування та списання дебіторської заборгованості / Б. Юровский // Консультант бухгалтера. – 2008. – № 31–32. – С. 13–28.